

ІНДИКАТОРИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Моніторинг кримінальних процесів, пов'язаних з конфліктом,
в Україні

Індикатори справедливого судового розгляду: Моніторинг кримінальних процесів пов'язаних з конфліктом в Україні

1. Зміст

1. Зміст	1
2. ВСТУП	2
3. МЕТОДОЛОГІЯ	3
4. СУДОВИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ	6
5. ПОЯСНЕННЯ ДО ЗАКОНУ ПРО СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	8
6. ІНДИКАТОРИ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ: КОМЕНТАРІ ТА ПРИКЛАДИ 11	
Додаток А: Індикатори справедливого судового розгляду	43

Цей документ був підготовлений [Т.М.С. Asser Instituut](#), за сприяння [Global Rights Compliance](#).

Джерелом зображення обкладинки є Wikimedia Commons.

Застереження

Цей документ був підготовлений в рамках проекту MATRA [“Зміцнення спроможності України розслідувати та переслідувати міжнародні злочини”](#), який фінансується Міністерством закордонних справ Нідерландів. Проект є спільною ініціативою Т.М.С. Asser Instituut та Global Rights Compliance. Погляди, висловлені в ньому, належать виключно Т.М.С. Asser Instituut.

2. ВСТУП

Станом на початок 2024 року Офіс Генерального прокурора України (ОГП) повідомив, що було зареєстровано понад 130 000 злочинів, пов'язаних з конфліктом.¹ Провадження, пов'язані з конфліктом, порушуються і розглядаються в українських судах з самого початку конфлікту у 2014 році,² а з моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації (Росії) в Україну 24 лютого 2022 року було винесено понад 60 вироків лише щодо порушень законів та звичаїв війни та щодо геноциду.³

Дотримання справедливості судових розглядів загалом є юридичним зобов'язанням України як держави відповідно до багатьох джерел права, включаючи українське законодавство, міжнародне право в галузі прав людини та «м'яке право».⁴ Відмова у справедливому судовому розгляді у провадженнях, пов'язаних з конфліктом, також є злочином згідно з українським законодавством, міжнародним гуманітарним правом та міжнародним кримінальним правом.⁵ Справедливість судових розглядів в Україні може продемонструвати незмінну відданість дотриманню верховенства права, а також має особливе значення у кримінальних процесах, пов'язаних з конфліктом, щоб продемонструвати готовність України проводити законні судові розгляди всередині країни, що вплине на взаємодоповнюваність міжнародних процесів та ефективність зусиль у сфері правосуддя та притягнення винних до відповідальності.

Справедливість судових розглядів залежить від дій конкретних суб'єктів, таких як законодавці та учасники судового процесу, включаючи правоохоронні органи на досудовій стадії, фахівців у галузі права, суддів та судову адміністрацію. Чи були порушені зобов'язання щодо справедливого судового розгляду або чи мав місце злочин у вигляді відмови у справедливому судовому розгляді, в кінцевому підсумку буде визначено українськими національними судами, а також міжнародними судами та органами з моніторингу дотримання прав людини, залежно від відповідного порушення або злочину.

Ефективний моніторинг також має вирішальне значення для підвищення справедливості судових розглядів у провадженнях, пов'язаних з конфліктом. Оскільки спостерігачі за судовими процесами не є їх частиною (*див. нижче* про принцип невторчання), їхня роль не полягає у безпосередньому дотриманні зобов'язань щодо справедливого судового розгляду або у винесенні юридичної оцінки щодо справедливості з метою забезпечення виконання цих зобов'язань або притягнення до кримінальної відповідальності. Проте організації громадянського суспільства (ОГС) та журналісти можуть відігравати важливу роль у моніторингу справедливості судових розглядів, підвищенні прозорості судового розгляду, інформуванні громадськості про нього та/або просуванні реформ.

¹ Див. <https://www.gp.gov.ua/>.

² Global Rights Compliance, "[Забезпечення реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні](#)", Січень 2022.

³ Ці злочини кодифіковані в Кримінальному кодексі України (ККУ), Статті 437 та 438. Див. також [Єдиний державний реєстр судових рішень](#).

⁴ Див. Розділ 4 для додаткової інформації щодо справедливих судових розглядів.

⁵ Там само.

Індикатори справедливого судового розгляду створені як орієнтир для моніторингу судових розглядів, на основі якого фактори можуть свідчити про справедливість чи несправедливість судових розглядів, пов'язаних з конфліктом, в українських судах на основі стандартів справедливого судового розгляду, що містяться в українському, міжнародному та європейському праві.

Партнери проекту висловлюють подяку за підтримку партнерам з громадянського суспільства, журналістам та юристам, які беруть активну участь в ініціативах з моніторингу справедливого судового розгляду та/або розслідуванні злочинів, пов'язаних з конфліктом, які переглянули та надали відгуки на попередні проекти Індикаторів справедливого судового розгляду, а також Асоціації правників України (АПУ) за нашу подальшу співпрацю щодо методології моніторингу судових процесів в Україні.⁶

3. МЕТОДОЛОГІЯ

Те, як слід проводити моніторинг справедливості кримінальних процесів, пов'язаних з конфліктом в Україні, буде залежати від того, *хто і навіщо* проводить моніторинг.

Хто?

Моніторинг справедливості судових розглядів може здійснюватися різними суб'єктами, такими як ОГС (у тому числі через фінансовані проекти), незалежними журналістами або ЗМІ, і їхні досвід, спроможність та мандат впливатимуть на їхній підхід до проведення моніторингу.

Чому?

Цілі спостерігачів можуть включати:

- Посилення прозорості судових розглядів (стосовно обвинуваченого та/або громадськості);
- Просування законодавчої реформи;
- Просування судової реформи;
- Сприяння розбудові спроможності (законодавців або тих, хто бере участь у судовому розгляді);
- Повідомлення про воєнний злочин, пов'язаний з відмовою у справедливому судовому розгляді, від імені потерпілої особи (наприклад, особи, яку звинуватили та судили за колабораціоністську діяльність); або
- Захист прав людини.⁷

Як?

Етичні принципи

---

⁶ Див. найновіший [звіт](#) проекту Асоціації Правників України "Моніторинг судових проваджень у справах про воєнні злочини" від грудня 2023.

⁷ Для отримання додаткової інформації про цілі моніторингу судових розглядів див. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), "[Посібник з моніторингу прав людини \(перегляньте видання\). Розділ 22: Спостереження за судовими процесами та моніторинг здійснення правосуддя](#)" 31; Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЕ), "[Моніторинг судових процесів: Посібник для практиків \(перегляньте видання\)](#)", 105-125.

Протягом усього процесу моніторингу спостерігачі за судовими процесами повинні дотримуватися певних етичних стандартів, щоб гарантувати належний та ефективний моніторинг, який не заважає належному функціонуванню судової системи.⁸

- **Поінформоване спостереження:** Спостерігачі за судовими процесами повинні бути достатньо обізнані з особливостями правової системи та судової влади, а також з усією доступною інформацією про змістовні та формальні особливості судових розглядів, за якими вони спостерігатимуть. Спостерігачі можуть скористатися можливістю провести певне попереднє дослідження з цього приводу.
- **Професіоналізм:** Спостерігачі повинні дотримуватися всіх правил, що діють у залі суду, а також виявляти повагу до всіх державних службовців, які беруть участь у судовому розгляді.
- **Невтручання:** Спостерігачі повинні утримуватися від будь-яких дій, які втручаються або створюють враження втручання у звичайне функціонування судової системи на всіх етапах процесу моніторингу. Принцип невтручання поширюється на взаємодію з суддями, а також з будь-якими іншими суб'єктами системи правосуддя, які беруть участь у провадженні або можуть вплинути на її результат. Невтручання не обов'язково забороняє спостерігачам вести бесіди з юристами на адміністративні або загальні юридичні теми, які не стосуються суті окремих справ, або після завершення судових розглядів.
- **Об'єктивність та неупередженість:** Спостерігачі за судовими розглядами не повинні надавати перевагу жодній стороні або результату на жодному етапі розгляду. Неупередженість особливо важлива при підготовці звітів. Демонстрація неупередженості та об'єктивності так само важлива, як і фактичне дотримання цих принципів, оскільки це впливає на рівень сприйняття результатів моніторингу судів установами та широкою громадськістю. Спостерігачі можуть зайняти нейтральну позицію в залі суду; збирати різноманітні думки за допомогою опитування; відмовлятися від участі в суперечливих дискусіях і вказувати, де факти є лише "припущеннями".
- **Конфіденційність:** Спостерігачі повинні утримуватися від розголошення чутливих або конфіденційних матеріалів, отриманих, наприклад, під час опитувань, без згоди осіб, які їх надали. Спостерігачі також повинні намагатися захистити всі свої матеріали, як фізичні, так і електронні.
- **Підхід, орієнтований на потерпілих:** Звітування у випадках, що стосуються вразливих потерпілих і свідків, таких як насильство щодо дітей або сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, має бути орієнтоване на потерпілих. Це вимагає дотримання принципу «не нашкодъ», тобто спостерігачі повинні усвідомлювати можливі негативні наслідки, які можуть мати їхні звіти в таких випадках, і запобігати цим наслідкам або мінімізувати їх.⁹ Хоча існують певні практичні рекомендації для ЗМІ щодо висвітлення

⁸ УВКПЛ, "Посібник з моніторингу прав людини (переглянуте видання). Розділ 22: Спостереження за судовими процесами та моніторинг здійснення правосуддя", 18-19, 21-22, 31, 33; Говард Тамбер, "Журналісти, воєнні злочини та міжнародне правосуддя".

⁹ Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті, ст. 85.

таких випадків,¹⁰ не рекомендується, щоб спостерігачі опитували потерпілих і свідків без відповідної підготовки.

Етапи моніторингу

Моніторинг судових розглядів, що здійснюється ОГС в рамках фінансованого проекту моніторингу судових розглядів з метою розробки рекомендацій для судової реформи, може відрізнятися від моніторингу, який проводять засоби масової інформації з метою інформування громадськості про резонансну справу. Процес моніторингу в цілому може складатися з низки етапів, включно з, але не обмежуючись наступними:

- 1. Розвиток знань:** Для ефективного моніторингу проведення справедливих судових розглядів, пов'язаних з конфліктом в Україні за допомогою Індикаторів справедливого судового розгляду рекомендується, щоб на початку моніторингової діяльності спостерігачі також отримали базові знання про судовий процес в Україні (Розділ 3), законодавство про справедливий суд (Розділ 4) та коментарі до Індикаторів (Розділ 5). Це допоможе їм виявити проблеми справедливого судового розгляду, які можуть мати правові наслідки на всіх етапах моніторингу, і, своєю чергою, посилять звітність, адвокацію або подання, які впливають з моніторингу.
- 2. Попередні дослідження:** Перш ніж розпочати моніторинг судового розгляду, спостерігачі повинні провести попереднє дослідження обставин провадження, сторін та звинувачень. Спостерігачі можуть вивчити звіти міжнародних організацій або інших спостерігачів щодо фактів провадження та/або системних індикаторів, що стосуються питань справедливого судового розгляду (наприклад, ті, що наведені в прикладах Додатку А).
- 3. Відвідування слухань:** Спостерігачі повинні розглянути всі кроки або дозволи, необхідні для відвідування слухань, а також ознайомитися з етичними принципами, що стосуються відвідування та присутності в залі суду, які наведені нижче.
- 4. Ведення нотаток:** Спостерігачі повинні робити нотатки під час судового розгляду (або відразу після нього, в тому числі під диктовку), або записувати його (якщо це доцільно). Фонд Клуні за справедливість розробив [шаблон](#) для ведення нотаток під час судових розглядів, який можна використовувати.
- 5. Перегляд судових рішень:** Спостерігачі можуть переглянути судові рішення, завантажені до [Єдиного державного реєстру судових рішень](#). Аргументація судових рішень може бути дуже важливою. Наприклад, такі фактори, як те, чи посиляються судові рішення на міжнародні стандарти, чи містяться в них пояснення щодо визначення міри покарання, чи відображають судові рішення змагальний процес¹¹, чи були проведені процедури

¹⁰ Human Rights First, [Як відповідально повідомляти про сексуальне насильство, пов'язане з війною](#), листопад 2022.

¹¹ В Україні змагальність є основоположною засадою кримінального судочинства, що закріплено в Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі України та інших нормативно-правових актах. Ці закони гарантують, що обидві сторони кримінального провадження — обвинувачення і захист — мають право і можливість представляти свої доводи, сперечатися щодо доказів та наводити аргументи перед неупередженим судом. Ступінь застосування цієї системи може варіюватися залежно від специфіки провадження, суддів та адвокатів, які беруть у ній участь.

оповіщення (якщо судовий розгляд проводиться заочно), може свідчити про справедливість судового розгляду.

6. **Допит тих, хто бере участь у розгляді:** Не рекомендується, щоб спостерігачі за судовими процесами проводили допит потерпілих та/або свідків без достатньої підготовки. Однак фахівці в галузі права, які беруть участь у судових процесах, можуть поділитися деякими думками щодо аспектів справедливості після завершення слухань та встановлювати конфіденційність. З метою дотримання принципу невторчання (як зазначено вище), опитування фахівців може бути можливим лише наприкінці судового розгляду.
7. **Звітність:** Стиль звітування буде відрізнятися залежно від цільової аудиторії. Спостерігачі повинні ставити за мету скласти детальний і точний звіт, пам'ятаючи, що юридичні твердження можна робити лише після того, як їх проаналізує юрист, знайомий з українським і міжнародним законодавством у сфері справедливого судового розгляду. Це особливо важливо, якщо спостерігачі мають намір подати звіт до правозахисного органу або органів влади в Україні (наприклад, у випадку звинувачення у відмові в справедливому суді). Спостерігачі можуть посилатися на Ліонеля Блекмена, [“Просте керівництво для спостерігачів у кримінальному судовому процесі”](#) для отримання рекомендацій щодо звітності.

Індикатори

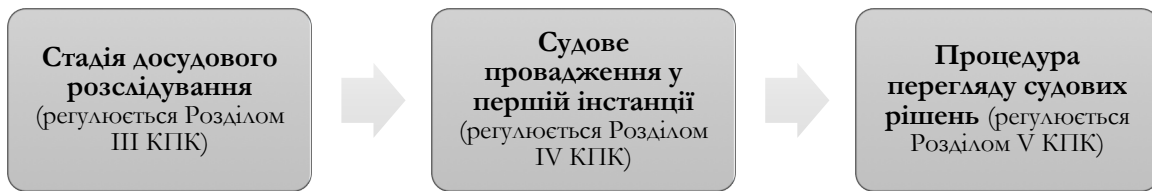
Індикатори справедливого судового розгляду, включені до Додатку А для зручності доступу, розроблені таким чином, щоб бути орієнтиром для спостерігачів на всіх етапах їхнього моніторингу. Наприклад, спостерігачі можуть брати Індикатори з собою на слухання як анкету або контрольний список, використовувати їх як запитання для проведення опитування або як засіб аналізу нотаток, зроблених під час слухань, з метою структурування звітів. На відміну від етапу судового розгляду, коли спостерігачі можуть безпосередньо спостерігати за тим, чи є ознаки того, що суд є справедливим або несправедливим, індикатори справедливості або несправедливості на досудовому етапі можуть бути очевидними лише з інших джерел. На це можуть вказувати доводи захисту або самих обвинувачених під час судового розгляду, питання, які розглядали судді під час судового розгляду або у своїх рішеннях, на них можуть посилатися в опитуваннях обвинувачених, юристів або інших осіб, залучених до судового розгляду, або ж вони можуть згадуватися в ширших звітах міжнародних організацій та інших національних спостерігачів.

4. СУДОВИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України,¹² кримінальні провадження в Україні складаються з наступних стадій:

---

¹² [Закон №4651-VI від 13 квітня 2012 про Кримінальний процесуальний кодекс України.](#)

Певні провадження, через їх юридичні особливості, розглядаються в рамках так званих спеціальних процедур,¹³ до яких належать кримінальні провадження, що містять державну таємницю, кримінальні провадження на підставі угод, приватні кримінальні провадження або кримінальні провадження щодо неповнолітніх.¹⁴

Етап досудового розслідування розпочинається з моменту внесення слідчим або прокурором відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.¹⁵ Це має бути зроблено протягом 24 годин з моменту, коли про інцидент стало відомо відповідним органам влади.¹⁶ Досудове розслідування воєнних злочинів, геноциду, агресії та застосування зброї масового знищення не має часових обмежень, а розслідування проводиться слідчими органів досудового розслідування в межах територіальної юрисдикції, де було вчинено передбачуване правопорушення.¹⁷ Дотримання закону цими суб'єктами на цій стадії забезпечується і контролюється прокурором.¹⁸ Обвинувачені та потерпілі — тобто ті, хто зазнав моральної, фізичної або матеріальної шкоди внаслідок кримінального правопорушення¹⁹ — а також їхні законні представники мають право брати участь у досудовому розслідуванні, зокрема, оскаржувати рішення слідчого, прокурора та слідчих суддів, збирати та подавати докази.²⁰

Слідчі судді відіграють ключову роль на стадії досудового розслідування. Ч.5 ст. 21 Закону “Про судоустрій і статус суддів” покладає на них функцію здійснення повноважень судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.²¹ Це доручення надає слідчим суддям повноваження затверджувати видачу ордерів на арешт та застосування запобіжних заходів у вигляді утримання або оголошувати про початок розслідування проти підозрюваних.²²

Судовий розгляд у **першій інстанції** складається з двох окремих етапів: підготовчого провадження та судового розгляду. Підготовче судове засідання має на меті отримання ухвали суду, зокрема, про повернення провадження на стадію досудового розслідування або

¹³ Регулюється в [КПК](#), Розділ VI.

¹⁴ Це може впливати на певні індикатори, як зазначено в Додатку А.

¹⁵ [КПК](#), Стаття 214.

¹⁶ [КПК](#), Стаття 214.

¹⁷ [КПК](#), Стаття 219(2).

¹⁸ [КПК](#), Стаття 36.

¹⁹ [КПК](#), Стаття 55.

²⁰ [КПК](#), Стаття 55.

²¹ Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) Ради Європи, ["Україна: Закон про судоустрій і статус суддів"](#).

²² Transparency International Ukraine, ["Хто такі слідчі судді"](#).

призначення судового засідання.²³ На цій стадії процесу повинні бути присутніми прокурор, обвинувачений, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні законні представники, крім випадків, передбачених законом.²⁴

Судові рішення можуть бути оскаржені сторонами справи в суді апеляційної інстанції у встановленому законом порядку,²⁵ а рішення як першої, так і апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в певних випадках у Касаційному адміністративному суді в складі Верховного Суду України.²⁶ Верховний Суд України може додатково переглядати судові рішення за дуже специфічних обставин, зокрема, коли міжнародний суд, юрисдикція якого визнана Україною (наприклад, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)), визнає, що Україна порушила свої зобов'язання за міжнародним або європейським правом.²⁷

Указ про воєнний стан у 2022 році, який залишатиметься чинним щонайменше до 13 травня 2024 року і, ймовірно, після нього,²⁸ вніс певні зміни у звичайні кримінальні провадження, зокрема щодо тривалості досудового розслідування та дистанційної участі захисників. У ситуаціях, коли суди не можуть функціонувати у своїх звичайних місцях розташування, можуть бути внесені зміни до територіальної підсудності справ або фізичного місцеперебування суду, а створення надзвичайних та спеціалізованих судів суворо заборонено.²⁹ Крім того, закон про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення порядку обміну військовополоненими може вплинути на розгляд проваджень, пов'язаних з конфліктом.³⁰

5. ПОЯСНЕННЯ ДО ЗАКОНУ ПРО СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Спостерігачі за судовими процесами в основному відстежуватимуть фактичні обставини, які можуть свідчити про справедливість (або несправедливість) судових розглядів, *передбачених законом*. Існує багато джерел права щодо справедливого судового розгляду, які мають відношення до проваджень у справах про міжнародні злочини і яких Україна зобов'язана дотримуватися.

Низка міжнародних та європейських договорів з прав людини встановлюють мінімальні гарантії справедливого судового розгляду. Зокрема, Україна та Росія повинні дотримуватися³¹ гарантій,

²³ [КПК](#), Стаття 55.

²⁴ [КПК](#), Стаття 55.

²⁵ [КПК](#), Стаття 392 та 393.

²⁶ [КПК](#), Стаття 424.

²⁷ [КПК](#), Стаття 445.

²⁸ Закон України [№10456](#) "Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні". Див. також [Повідомлення, що міститься у вербальній ноті Постійного представництва України № 31011/32-119-101379](#).

²⁹ [Закон України "Про правовий режим воєнного стану"](#), Стаття 26.

³⁰ Закон України [Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених](#) №. 2472-IX від 28 липня 2022.

³¹ Зауважте, що Росія вийшла з Ради Європи 15 березня 2022 року і була виключена з Ради Європи 16 березня 2022 року, див. [Резолюція СМ/Res\(2022\)2 про припинення членства Російської Федерації в Раді Європи](#). ЄСПЛ розглядатиме заяви, спрямовані проти Росії у зв'язку з передбачуваними порушеннями Конвенції, що мали місце до 16 вересня 2022 року.

що містяться в Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) і Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (МПГПП), які не тільки захищають саме право на справедливий судовий розгляд,³² а й містять низку інших основоположних прав, що стосуються стадій розслідування та судового переслідування у кримінальних провадженнях. Зобов'язання, що випливають з цих договорів, продовжують застосовуватися в ситуаціях збройного конфлікту, включаючи випадки окупації.³³ Кожен міжнародний та регіональний договір з прав людини має власний моніторинговий орган, наприклад, ЄСПЛ щодо ЄКПЛ та Комітет з прав людини (КПЛ) щодо МПГПП, кожен з яких має власне тлумачення та підходи до права на справедливий судовий розгляд.

Зобов'язання щодо справедливого судового розгляду також містяться в міжнародному гуманітарному праві (МГП) — галузі міжнародного права, яка регулює ведення збройних конфліктів і має на меті обмежити їхні гуманітарні наслідки. Відповідні положення МГП можна знайти в Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах до них, учасниками яких є і Україна, і Росія. Україна та Росія також зобов'язані дотримуватися норм звичаєвого МГП.³⁴ МГП передбачає такі стандарти, як:

- Право всіх членів збройних сил сторони конфлікту брати безпосередню участь у бойових діях;³⁵
- Право України або Росії судити осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів за національним законодавством або воєнних злочинів;³⁶
- Щодо справедливості кримінальних проваджень проти військовополонених (у МЗК);³⁷
- Щодо справедливості кримінального переслідування цивільних осіб, інтернованих під час конфлікту або на окупованих територіях (у міжнародних збройних конфліктах (МЗК));³⁸ а також
- Фундаментальні гарантії справедливого судового розгляду для всіх, хто опинився у владі сторони конфлікту і не користується більш сприятливим режимом відповідно до конвенцій (наприклад, статус військовополоненого відповідно до Третьої Женевської конвенції), таких як комбатанти, які не можуть відрізнити себе від цивільного населення, беручи участь у бойових діях (у випадку з МЗК).³⁹

Міжнародне кримінальне право (МКП) — це сукупність норм міжнародного права, які визначають міжнародні злочини — особливо серйозні порушення міжнародного права — та процедури притягнення осіб до відповідальності за їх вчинення. Відмова у справедливому

³² ЄКПЛ, Стаття 6; МПГПП, Стаття 14.

³³ Міжнародний суд ООН, [Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території](#), пп. 111-112; ЄСПЛ, [Аль-Скейні та ін. проти Сполученого Королівства](#), п. 138.

³⁴ Міжнародне звичаєве право — це сукупність обов'язкових для всіх держав правил, що випливають з послідовної поведінки держав ("практика держав"), які діють з щирого переконання, що право — на протипагу, наприклад, ввічливості або політичним вигодам — вимагає від них діяти саме так ("*opinio juris*"). Див. Міжнародний суд, [Континентальний шельф Північного моря](#), пп. 71-74, 77. Див. також Марко Сассолі, [Міжнародне гуманітарне право: Правила, суперечності та вирішення проблем, що виникають під час війни](#), 46. В рамках своєї місії з просування МГП, МКЧХ веде збірку звичаєвого МГП, конденсуючи встановлену практику в пронумеровані правила, що супроводжуються коментарями, а також збірку пов'язаної з ним практики. Див. МКЧХ, "[База даних звичаєвого МГП](#)".

³⁵ [Додатковий Протокол I](#), Стаття 43(2).

³⁶ [Третя Женевська конвенція](#), Стаття 129.

³⁷ У МЗК, [Третя Женевська конвенція](#), Статті 96-108.

³⁸ У МЗК, [Четверта Женевська конвенція](#), Статті 54, 64-75, і 117-126.

³⁹ [Додатковий Протокол I](#), Стаття 75.

судовому розгляді кодифікована в МКП як війсьний злочин та/або злочин проти людяності, як “умисне позбавлення військовополоненого або цивільної особи [або іншої захищеної особи] права на справедливий і регулярний судовий розгляд”.⁴⁰

Спостерігачам також може бути корисно звернутися до “м’якого” права, що стосується справедливості судових процесів, зокрема:

- [Кодекс поведінки працівників правоохоронних органів](#)
- [Керівні принципи щодо ролі прокурорів](#)
- [Основні принципи незалежності судової влади](#)
- [Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються утриманню чи ув’язненню в будь-якій формі](#)
- Мінімальні стандартні правила Організації Об’єднаних Націй щодо поводження з в’язнями ([“Правила Нельсона Мандели”](#)).

Українське законодавство про справедливий суд в основному міститься в Конституції, КПК та Законі “Про судоустрій і статус суддів”.⁴¹ Як зазначалося вище, Конституційний Суд України визнав доктрину “дружнього ставлення” до міжнародного права при тлумаченні конституційних положень.⁴² Ця доктрина застосовується судами загальної юрисдикції, включаючи Верховний Суд та апеляційні суди, при тлумаченні положень законодавства про права людини.⁴³ Відповідно, внутрішньодержавні положення можна тлумачити, наскільки це можливо, відповідно до міжнародного права, включаючи МКП, МГП та міжнародне право прав людини. Таким чином, відповідно до МКП, відмова у справедливому судовому розгляді також може розглядатися як війсьний злочин згідно зі статтею 438 Кримінального кодексу України (ККУ).

---

⁴⁰ Див. [Римський статут Міжнародного кримінального суду](#); [Закон про створення надзвичайних палат у судах Камбоджі для переслідування злочинів, вчинених за часів Демократичної Кампучії](#), Стаття 6; [Статут Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року](#), Стаття 2(f); [Статут Спеціального суду щодо Сьєрра-Леоне](#), Стаття 3(1)(g); [Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди](#), Стаття 4(1)(g); [Закон про спеціалізовані палати та спеціалізовану прокуратуру](#), Статті 14(1)(a)(vi) і 14(1)(c)(iv).

⁴¹ Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) Ради Європи, [“Україна: Закон “Про судоустрій і статус суддів”](#)”.

⁴² Конституційний суд України, [Справа №1-1/2016](#), п. 2.3: “Конституційний Суд України враховує приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна”.

⁴³ Див. напр., Верховний Суд України, [Справа №454/143/17-ц](#), п. 43; Верховний Суд України, [Справа №640/3701/20](#), п. 71; Донецький Апеляційний Суд, [Справа №234/15614/18](#), 20 березня 2019.

6. ІНДИКАТОРИ СПРАВЕДИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ: КОМЕНТАРІ ТА ПРИКЛАДИ

У коментарях до індикаторів, наведених нижче, надається базовий правовий контекст кожного індикатора, а також приклади того, коли індикатор вже міг спрацювати в Україні. Приклади були знайдені за допомогою досліджень з відкритих джерел, у тому числі українських ОГС, які здійснюють моніторинг судових процесів, таких як Медійна ініціатива за права людини та Асоціація правників України спільно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини, а також звітів міжнародних організацій, таких як УВКПЛ. Зважаючи на те, що ініціативи з моніторингу судових процесів у справах про злочини, пов'язані з конфліктом, були обмежені в Україні до повномасштабного вторгнення, ці сценарії не мають на меті змалювати повну картину всіх потенційних порушень справедливого судового розгляду, а скоріше мають розглядатися лише як приклади.

Індикатор	Коментарі	Приклади
Фаза досудового розслідування		
1. Чи були ознаки прослуховування телефонних ліній?	Ці методи, що застосовуються проти обвинувачених, можуть свідчити про втручання в їхнє право на приватне життя, яке міститься в українському та міжнародному законодавстві з прав людини, ⁴⁴ за відсутності законних підстав. ⁴⁵	
2. Чи були ознаки того, що докази були отримані за допомогою незаконного таємного спостереження (наприклад, з порушенням національного законодавства)?		

⁴⁴ Конституція України, Статті 31 та 32; КПК, Статті 7(1)(6), (7) і (8); ЄКПЛ, Стаття 8(2); МПГПП, Стаття 17(1). Для прецедентного права, ЄСПЛ, [Хувіт проти Франції](#), пп. 25-29 (прослуховування телефону); ЄСПЛ, [Буков проти Росії](#), пп. 69-83; ЄСПЛ, [Хан проти Сполученого Королівства](#), п. 34 (таємне стеження); ЄСПЛ, [Ходоровській та Лебедєв проти Росії](#); КПЛ, [Сабірова та Сабіров проти Узбекистану](#), пп. 7.2-7.3; КПЛ, [Коронел та ін. проти Колумбії](#), пп. 2.1, 9.7 (незаконні обшуки та вилучення майна); КПЛ, [ЗК №16](#), п. 8 (особисті обшуки).

⁴⁵ Напр., згідно з ЄКПЛ, Стаття 8(2), втручання може бути виправданим, якщо воно відповідає закону, необхідне в демократичному суспільстві в інтересах законної мети (див. також [Хувіт проти Франції](#), пп. 26-29). ЄСПЛ підтвердив, що "необхідність" для цілей статті 8 означає, що втручання має залишатися пропорційним переслідуюваній законній меті (див. [3. проти Фінляндії](#), п. 94). За визначенням КПЛ, "незаконні" втручання – це втручання, які відбуваються без законних підстав або з порушенням закону, а також втручання, що здійснюються на підставі закону, який не відповідає положенням, цілям і завданням МПГПП ([ЗК №16](#), п. 3). КПК України, Статті 13, 14, 15 та 258 (1) встановлюють умови, за яких в Україні є законно можливим втручання у право на недоторканність житла чи іншого майна особи, таємницю кореспонденції та невтручання в особисте життя.

<p>3. Чи були ознаки того, що докази були отримані в результаті незаконних обшуків та вилучень (наприклад, без ухвали суду про дозвіл на обшук)?</p>		<p>З'явилися повідомлення про те, що співробітники Служби безпеки України (СБУ) проводять обшуки будинків осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом в Україні, і вилучають такі предмети, як комп'ютери та мобільні телефони, без будь-яких ордерів на обшук.⁴⁶ У всіх таких випадках співробітники поверталися через кілька днів або тижнів, щоб провести обшук з офіційним дозволом і повідомити про вилучення предметів, які вони незаконно зібрали під час попереднього обшуку в будинку.⁴⁷</p>
<p>4. Чи були ознаки того, що особистий обшук проводився без поваги до гідності відповідної особи або представниками іншої статі?</p>		
<p>5. Чи були ознаки того, що у підозрюваної особи були відібрані зразки для судової експертизи (наприклад, зразки не було упаковано на очах у підозрюваної</p>	<p>Міжнародна судова практика також показала, що ці методи можуть зробити судовий розгляд несправедливим,⁴⁸ якщо стороні захисту не була надана можливість оскаржити достовірність доказів та заперечити їх отримання; або якість доказів була врахована під час судового розгляду, в тому</p>	

⁴⁶УВКПЛ, "Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.", п. 137.

⁴⁷УВКПЛ, "Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.", п. 137.

⁴⁸ЄСПЛ, [Хорватич проти Хорватії](#), пп. 78, 79-87 (зразки); ЄСПЛ, [Лайжов проти Азербайджану](#), пп. 64-77 (підкинуті докази); КПЛ, [ЗК №16](#), п. 8 (особисті обшуки).

<p>особи, що мало б унеможливити їхню фальсифікацію)?</p>	<p>числі обставини, за яких вони були отримані, і те, чи не ставлять ці обставини під сумнів їх достовірність або точність (див. Індикатори 31-32).⁴⁹</p>	
<p>6. Чи були ознаки того, що проти обвинуваченої особи були використані підкинуті докази (тобто докази, такі як наркотики, зброя тощо, які були підкинуті/розміщені слідчим або поліцією в будинку, транспортному засобі обвинуваченої особи і т.д.)?</p>		<p>Повідомлялося про випадки, коли СБУ підкидала докази в будинки обвинувачених або в їхні речі на контрольно-пропускних пунктах.⁵⁰</p>
<p>7. Чи були ознаки того, що обвинувачену особу було затримано без відповідного офіційного рішення?</p>	<p>Обставини арешту та утримання обвинуваченої особи можуть свідчити про незаконність. Обвинувачена особа повинна бути заарештована за підозрою у вчиненні дії або бездіяльності, яка на момент її вчинення була кримінальним злочином згідно з національним або міжнародним правом. Можливість отримання судового вироку повинна бути розумно передбачуваною для обвинуваченої особи на момент вчинення злочину, хоча абсолютної впевненості в цьому не вимагається.⁵¹ Аналогічно, відповідні закони, що</p>	<p>УВКПЛ задокументувало випадки свавільного та/або незаконного затримання українців українськими силовиками, у тому числі коли обвинувачених затримували без ордеру на арешт.⁵⁸ Хоча більшість таких арештів нібито були офіційно обґрунтовані винятком <i>in flagrante</i>⁵⁹ - він дозволяє українським правоохоронцям затримувати осіб без ордеру на арешт у разі нагальної необхідності запобігти</p>

⁴⁹ ЄСПЛ, *Джаллох проти Німеччини*, п. 96.

⁵⁰ УВКПЛ, *“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”*, п. 137.

⁵¹ ЄСПЛ, *Скоппола проти Італії (№2)*, пп. 99- 109; ЄСПЛ, *С.В. проти Сполученого Королівства*, п. 35; МКС, *Прокурор проти Абд-аль-Рахмана*, пп. 85-86; Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ), *Прокурор проти Хаджіхасановіча та ін.*, п. 34; МТКЮ, *Прокурор проти Мілутіновича та ін.*, пп. 37-39.

⁵⁸ УВКПЛ, *“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”*, п. 10.

⁵⁹ КПК, Стаття 208.

	<p>кодифікують відповідний злочин, повинні бути достатньо чіткими та доступними для обвинуваченого.⁵²</p> <p>Обвинувачена особа може бути притягнута до відповідальності за міжнародний злочин, навіть якщо її діяння не було криміналізовано національним законодавством на момент його вчинення.⁵³</p>	<p>злочинів чи його припинити - вони були пов'язані з імовірними правопорушеннями, вчиненими між 2014 та 2020 роками, і не могли бути виправдані на цій підставі, оскільки арешти були здійснені після цих дат.⁶⁰</p>
<p>8. Які були підстави для затримання?</p>	<p>Обвинувачена особа не може бути покарана більше одного разу за одне й те саме діяння або за одним і тим самим обвинуваченням (заборона подвійного притягнення до відповідальності (<i>non bis in idem</i>)).⁵⁴ Часто одне й те саме діяння може становити низку різних міжнародних злочинів.⁵⁵ Принцип “подвійного притягнення до кримінальної відповідальності” захищає обвинувачену особу від притягнення до кримінальної відповідальності, засудження або покарання за одне й те саме діяння.</p> <p>Зверніть увагу, що комбатанти (члени збройних сил сторони конфлікту) не можуть переслідуватися лише за участь у</p>	<p>З березня 2022 року Верховна Рада України внесла зміни до КПК, якими запровадила статтю 111-1, що передбачає кримінальну відповідальність за колабораціонізм громадян з державою-агресором.⁶¹ За цим положенням карається широкий спектр діянь, у тому числі “заперечення існування збройної агресії проти України, співпраця з окупаційною владою та передача майна або зайняття посад у судах чи правоохоронних органах окупаційної влади”.⁶² УВКПЛ</p>

⁵² ЄСПЛ, [С.В. проти Сполученого Королівства](#), п. 35; МКС, [Прокурор проти Абд-аль-Рахмана](#), пп. 85-86; МКТЮ, [Прокурор проти Мілутіновича та ін.](#), пп. 37-39.

⁵³ МКЧХ, [“Коментарі до Третньої Женевської конвенції \(2020\)”](#), Стаття 99, п. 3959. Див. також МКТЮ, [Міланкович проти Хорватії](#), пп. 64-66; ЄСПЛ, [Кононов проти Латвії](#), п. 185.

⁵⁴ [Конституція України](#), Стаття 61; [ЄКПЛ](#), Стаття 4 Протоколу 7; [МПГПП](#), Стаття 14(7); [Третя Женевська конвенція](#), Стаття 86 (стосовно військовополонених); [Четверта Женевська конвенція](#), Стаття 117. Див. також ЄСПЛ, [Маргуш проти Хорватії](#), п. 114; ЄСПЛ, [Сергей Золотухін проти Росії](#), п. 58; ЄСПЛ, [Нікітін проти Росії](#), п. 35; ECtHR, [Кадусіц проти Швейцарії](#), п. 82; МКС, [Прокурор проти Онгвена](#), пп. 9-45.

⁵⁵ МКЧХ, [“Коментарі до Третньої Женевської конвенції \(2020\)”](#), Стаття 86, п. 3650.

⁶⁰ УВКПЛ, [“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”](#), п. 101.

⁶¹ [Закон №2108-IX “Про внесення змін до статті 1111 Кримінального кодексу України щодо розширення переліку кримінальних правопорушень за здійснення колабораційної діяльності”](#).

⁶² УВКПЛ, [“Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023”](#), п. 119.

	<p>бойових діях, якщо вони дотримуються застосовних норм МГП.⁵⁶ Однак військовополонені можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, якщо вони вчинили правопорушення за національним законодавством або міжнародний злочин.⁵⁷</p>	<p>неодноразово висловлювало занепокоєння щодо нечіткості та широти формулювань статті 111-1 КПК.⁶³ Кабінет Міністрів України зареєстрував сотні запитів від громадян, бізнесу та муніципалітетів щодо законності їхньої повсякденної поведінки.</p> <p>За цим новим положенням УВКПЛ задокументувало випадки, коли українських цивільних осіб переслідували за дріб'язкові дії в окупованих селах, такі як збереження роботи в місцевій адміністрації або пропозиція долучитися до громадської діяльності на волонтерських засадах.⁶⁴ Додатково викликає занепокоєння відсутність пропорційності цієї поправки до КПК, яка передбачає покарання у вигляді довічного ув'язнення.⁶⁵ Деякі з видів діяльності, за які передбачено покарання, можуть також суперечити закону про окупацію відповідно до МГП,</p>
--	--	--

⁵⁶ [Додатковий Протокол I](#), Стаття 43(2); МКЧХ, "[Коментарі до Третьої Женевської конвенції \(2020\)](#)", Вступ, п. 20.

⁵⁷ [Третя Женевська конвенція](#), Статті 99 і 129 (стосовно військовополонених); МКЧХ, "[Коментарі до Третьої Женевської конвенції \(2020\)](#)", Стаття 99, п. 3959.

⁶³ УВКПЛ, "[Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023](#)", п. 119; УВКПЛ, "[Україна: Тюрк повторює заклик до справедливого миру](#)".

⁶⁴ УВКПЛ, "[Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023](#)", п. 122.

⁶⁵ УВКПЛ, "[Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023](#)", пп. 119-120.

		<p>який передбачає певний рівень співпраці між окупаційною владою та місцевими органами влади.⁶⁶</p> <p>Крім того, УВКПЛ повідомило про засудження українською владою військовополонених зі складу пов'язаних з Росією озброєних груп за дії, що прирівнюються до законної участі у бойових діях.⁶⁷ Як повідомляється, ці дії підлягали обвинуваченню у посяганні на територіальну цілісність, незаконному зберіганні вогнепальної зброї, участі у незаконному збройному формуванні та участі у терористичній організації.⁶⁸</p>
<p>9. Чи повідомляли обвинуваченій особі під час затримання простою, нетехнічною, зрозумілою для них мовою основні юридичні та фактичні підстави для її затримання?</p>	<p>Надана інформація повинна бути конкретною. Загальної заяви (наприклад, заяви уряду) недостатньо.⁶⁹ Причини затримання не обов'язково повинні бути детально викладені службовцем, який проводить затримання, у момент арешту.⁷⁰ Проте міжнародна судова практика встановила, що</p>	<p>24 лютого 2022 року 87 цивільних російських моряків були затримані під час швартування їхнього судна в Одеській області.⁷² Їхнє утримання тривало вісім місяців, протягом яких морякам жодного разу не повідомили</p>

⁶⁶ УВКПЛ, [“Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023”](#), п. 119.

⁶⁷ УВКПЛ, [“Поводження з військовополоненими та військовозобов'язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.”](#), п. 121.

⁶⁸ УВКПЛ, [“Поводження з військовополоненими та військовозобов'язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.”](#), п. 121.

⁶⁹ КПЛ, [ЗК №35](#), п. 25; КПЛ, [Ломбе та Шандве проти Демократичної Республіки Конго](#), п. 6.2; ЄСПЛ, [Сааді проти Сполученого Королівства](#), п. 53; ЄСПЛ, [Фокс, Кемпбелл та Гартлі проти Сполученого Королівства](#), п. 41; ЄСПЛ, [Керр проти Сполученого Королівства](#), 7-8; ЄСПЛ, [Мюррей проти Сполученого Королівства](#), пп. 13.2, 77.

⁷⁰ ЄСПЛ, [Фокс, Кемпбелл та Гартлі проти Сполученого Королівства](#), п. 40. Див. також КПЛ, [ЗК №35](#), п. 30.

⁷² УВКПЛ, [“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”](#), п. 123.

	затримка в 76 годин у поясненні причин затримання не була законною. ⁷¹	про причини їхнього затримання. ⁷³ Українська влада не надала жодних правових підстав для затримання моряків, а також не обґрунтувала його з міркувань безпеки. ⁷⁴
10. Якими були загальні умови досудового утримання обвинуваченої особи?	<p>Фізична свобода особи повинна бути захищена від незаконного та свавільного арешту або затримання.⁷⁵</p> <p>Індикатори 11-20 можуть свідчити про те, що досудове затримання обвинуваченого під варте було незаконним.</p> <p>Навіть якщо позбавлення волі вважається законним, воно все одно може бути свавільним.⁷⁶ Це може статися у випадках, коли є недоречність, несправедливість, відсутність передбачуваності та належної правової процедури, а також відсутність обґрунтованості, необхідності та/або пропорційності.⁷⁷ Наприклад, позбавлення волі буде свавільним, якщо мав місце елемент недобросовісності або обману з боку влади; відсутній зв'язок між підставою</p>	<p>Як зазначалося вище, УВКПЛ задокументувало випадки свавільного та/або незаконного затримання українців українськими силовими структурами, більшість з яких стосувалися осіб, які перебували під підозрою у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом.⁷⁹</p> <p>Це включає випадки, коли українські силовики утримували цивільних осіб у неофіційних місцях позбавлення волі без дозволу суду на період до чотирьох з половиною місяців.⁸⁰</p>

⁷¹ ЄСПЛ, [Сааді проти Сполученого Королівства](#), пп. 55-56. Див. також КПЛ, [Бондар \(від імені Ізмаїлова\) проти Узбекистану](#), п. 7.2, в якій Комітет встановив, що затримка на два дні в інформуванні потерпілого про висунуті проти нього звинувачення є порушенням статті 9(2) МПГПП.

⁷³ УВКПЛ, [“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”](#), п. 123.

⁷⁴ УВКПЛ, [“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”](#), п. 123.

⁷⁵ Конституція України, Стаття 29; КПК, Статті 12 і 28-29; ЄКПЛ, Стаття 5; МПГПП, Стаття 9. Див. також ЄСПЛ, [Енгель та ін. проти Нідерландів](#), п. 58; ЄСПЛ, [Гуззарді проти Італії](#), п. 92.

⁷⁶ ЄСПЛ, [Креанга проти Румунії](#), п. 84; КПЛ, [ЗК №35](#), п. 12.

⁷⁷ КПЛ, [ЗК №35](#), п. 12.

⁷⁹ УВКПЛ, [“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”](#), п. 10.

⁸⁰ УВКПЛ, [“Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р.”](#), пп. 13-15.

	затримання, на яку посилаються, і місцем та умовами тримання під вартою; або позбавлення не є необхідним для досягнення заявленої мети. ⁷⁸	
<p>11. Чи була обвинувачена особа відокремлена від засуджених осіб і чи не поведилися з нею так, як із засудженими?</p>	<p>Обвинувачена особа повинна бути ізольована від засуджених, і з нею не повинні поводитися так, ніби вона є засудженою.⁸¹ Обвинувачені не обов'язково повинні утримуватися в окремих будівлях – достатньо окремих приміщень.⁸²</p> <p>Військовополонені не повинні інтернуватися в пенітенціарних установах, а повинні перебувати в приміщеннях, пристосованих для інтернування військовополонених, або в таборах, спеціально створених для них, за винятком особливих випадків, виправданих інтересами самих ув'язнених.⁸³</p>	<p>Хоча значна частина російських військовополонених була інтернована в місцях досудового утримання та пенітенціарних установах, УВКПЛ чітко заявило, що всі російські військовополонені поки що завжди утримувалися окремо від осіб, які були затримані або засуджені за кримінальним законодавством.⁸⁴</p>
<p>12. Якщо обвинувачена особа є неповнолітньою, чи відокремили її</p>	<p>Досудове утримання неповнолітніх має застосовуватися лише як крайній захід; воно повинно бути якомога коротшим, а у випадках, коли утримання є вкрай</p>	<p>Звіти свідчать про те, що, хоча неповнолітні, як правило, утримуються окремо від дорослих на стадії</p>

⁷⁸ ЄСПЛ, *Сааді проти Сполученого Королівства*, пп. 68-74; ЄСПЛ, *Джеймс, Веллс та Лі проти Сполученого Королівства*, пп. 191-195; КПЛ, [ЗК №35](#), п. 12.

⁸¹ МПГПП, Стаття 10(2)(а).

⁸² КПЛ, *Пікні проти Канади*, п. 30.

⁸³ *Третя Женевська конвенція*, Стаття 22. Див. також МКЧХ, "*Коментарі до Третьої Женевської конвенції (2020)*", Стаття 22, пп. 1994-1997.

⁸⁴ УВКПЛ, "*Поводження з військовополоненими та військовозобов'язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.*", пп. 111-112.

<p>від дорослих під час досудового утримання?</p>	<p>необхідним, неповнолітніх слід утримувати окремо від дорослих.⁸⁵ В разі утримання неповнолітніх, обвинувачених у вчиненні злочинів, вони повинні утримуватися окремо від дорослих.⁸⁶</p>	<p>досудового слідства, ця гарантія не дотримується в деяких місцях досудового утримання.⁸⁷</p>
<p>13. Якщо обвинувачена особа — жінка, чи відокремили її від чоловіків під час досудового утримання?</p>	<p>Чоловіки та жінки повинні, наскільки це можливо, утримуватися в окремих установах, або, якщо є лише одна установа, в окремих приміщеннях.⁸⁸ Крім того, у в'язницях для чоловіків і жінок частина в'язниці, де утримуються жінки, повинна знаходитися під керівництвом відповідальної жінки-співробітниці, а жінки-ув'язнені повинні перебувати під наглядом і доглядом жінок-співробітниць. Жоден співробітник-чоловік не повинен заходити до частини в'язниці, призначеної для жінок, без супроводу співробітниці-жінки.⁸⁹</p>	
<p>14. Чи були ознаки того, що під час досудового утримання до обвинуваченої особи застосовувалися катування або нелюдське чи таке, що принижує</p>	<p>Заборона катувань є абсолютною, тобто катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведження чи покарання не допускається за жодних обставин, у тому числі з метою захисту суспільних інтересів, таких як боротьба з тероризмом або порятунок чийогось життя. Ця заборона застосовується незалежно від поведінки потерпілої особи.⁹⁰</p>	<p>Особи, притягнуті до відповідальності за злочин “колабораціонізму”, повідомляють, що їх били під час арешту, а також піддавали тортурам і жорстокому поведженню під час</p>

⁸⁵ ЄСПЛ, [Нарт проти Туреччини](#), п. 32.

⁸⁶ МПГПП, Стаття 10(2)(b); [Конвенція ООН про права дитини](#), Стаття 37(с). Див. також КПЛ, [ЗК №21](#), п. 13; КПЛ, [Томас проти Ямайки](#), п. 6.5; Комітет з прав дитини, [ЗК №24](#), п. 92. КПЛ пропонує, щоб усі особи віком до 18 років користувалися режимом поведження з неповнолітніми відповідно до статті 10(2)(b) МПГПП ([ЗК №21](#), п. 13).

⁸⁷ Державний департамент США, [“Національні доповіді про стан дотримання прав людини в Україні: Україна”](#), 9.

⁸⁸ Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поведження з в'язнями ([“Правила Нельсона Манделі”](#)), правило 11(а).

⁸⁹ Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поведження з в'язнями ([“Правила Нельсона Манделі”](#)), правило 81.

⁹⁰ ЄСПЛ, [Ірландія проти Сполученого Королівства](#), пп. 163, 167.

<p>гідність, поведження або покарання?</p>	<p>Коли особи заявляють про катування під час утримання, компетентні органи повинні оперативно та неупереджено розслідувати ці заяви.⁹¹</p> <p>Нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження — це жорстоке поведження, яке не досягає рівня катування, оскільки не має достатньої жорстокості, умисності або мети.⁹² Жорстоке поведження вважається нелюдським, якщо воно було навмисним, застосовувалося годинами й спричинило або фактичні тілесні ушкодження, або інтенсивні фізичні та моральні страждання, а також таким, що принижує гідність, якщо воно викликало у потерпілих почуття страху, болю та неповноцінності, здатне принизити та образити їх.⁹³</p> <p>Відповідно до міжнародного права та судової практики, використання будь-яких доказів у кримінальному провадженні, отриманих за допомогою катувань або нелюдського поведження, робить провадження несправедливим в цілому.⁹⁴ Обвинувальні докази – чи то у</p>	<p>допитів з боку української влади.⁹⁶ В іншому прикладі російський цивільний моряк, який був затриманий українською владою, помер від хронічного захворювання через відсутність належної медичної допомоги.⁹⁷</p> <p>У 2023 році УВКПЛ також повідомило про численні випадки катувань і жорстокого поведження з російськими військовополоненими з боку українських сил, включаючи побиття, погрози насильством або страту, примус до співу, імітацію страти, ураження електричним струмом, ножові поранення або стрілянину по ногах, виснажливі фізичні вправи.⁹⁸</p>
---	---	---

⁹¹ КПЛ, [ЗК №. 20](#), п. 14.

⁹² Див. напр., Комісія ООН з прав людини, [“Доповідь Спеціального Докладача про катування та інше жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження у якості покарання”](#), п. 39.

⁹³ ЄСПЛ, [В. проти Сполученого Королівства](#), п. 71; ЄСПЛ, [Лабіта проти Італії](#), п. 120.

⁹⁴ ЄСПЛ, [Гафген проти Німеччини](#), п. 166; ЄСПЛ, [Ібрагім та ін. проти Сполученого Королівства](#), п. 254; ЄСПЛ, [Ель Хаскі проти Бельгії](#), п. 85. Див. також [КПТ](#), Стаття 15: “Кожна держава-учасниця забезпечує, щоб будь-яка заява, щодо якої встановлено, що вона була зроблена в результаті катувань, не використовувалася як доказ у будь-якому провадженні, за винятком випадків, коли вона використовується проти особи, обвинуваченої в катуванні, як доказ того, що ця заява була зроблена.” ЄСПЛ, [Замфереско проти України](#), п. 70.

⁹⁶ УВКПЛ, [“Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023”](#), п. 11. Див. також [Звіт Незалежної міжнародної комісії з розслідування щодо України](#), 15 березня 2023, пп. 87-89 і [Звіт Незалежної міжнародної комісії з розслідування щодо України](#), 19 жовтня 2023, пп. 70-73.

⁹⁷ УВКПЛ, [“Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023”](#), п. 11.

⁹⁸ УВКПЛ, [“Поведження з військовополоненими та військовозобов'язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.”](#).

	<p>вигляді зізнання, чи то у вигляді речових доказів – отримані в результаті актів насильства, жорстокості або інших форм поведження, які можна охарактеризувати як катування ніколи не повинні використовуватися як докази вини потерпілого (див. також Індикатор 15).⁹⁵</p>	
<p>15. Чи були ознаки того, що обвинувачена особа визнала свою вину під дією примусу або тиску?</p>	<p>Кожна особа, яку звинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, має право зберігати мовчання та утримуватися від самовикриття.⁹⁹ Право особи зберігати мовчання починається з моменту, коли її допитує поліція,¹⁰⁰ і вона повинна бути поінформована про це право, а також про своє право не свідчити проти себе, коли її звинувачують у вчиненні кримінального правопорушення.¹⁰¹</p> <p>Ситуації, коли обвинуваченій особі погрожують санкціями за відмову від надання показань, коли влада обманює обвинувачену особу з метою отримання інформації, або коли застосовується психологічний тиск, часто у формі катувань, для отримання зізнання можуть свідчити про порушення цього права.</p>	<p>У період з 24 лютого 2022 року по 23 лютого 2023 року УВКПЛ повідомило про 13 випадків, коли на російських військовополонених, які перебували в руках української влади, чинився тиск з метою примусити їх визнати свою провину прокурорами, СБУ та/або українськими адвокатами.¹⁰² За даними УВКПЛ, військовополонених попереджали, що провадження проти них триватиме роками і що їх не обміняють, якщо вони не визнають свою провину.¹⁰³ Ці події частково пояснюються змінами, внесеними</p>

⁹⁵ [Конституція України](#), Стаття 62(3), “обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом”. Згідно з національним законодавством України, докази, отримані шляхом “застосування до особи катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження чи погроз застосування такого поведження”, є недопустимими, згідно зі Статтею 87(1) [КПК](#), прочитаній у поєднанні зі Статтею 87(2)(2) [КПК](#). Див. також ЄСПЛ, [Джаллох проти Німеччини](#), п. 105.

⁹⁹ [Конституція України](#), Стаття 63: “особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім’ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом”; [КПК](#), Статті 7(1)(11), 18(1), 18(2) і 42(3)(4); [МПГПП](#), Стаття 14 (3)(g); [Додатковий Протокол І](#), Стаття 75(4)(f).

¹⁰⁰ ЄСПЛ, [Джон Мюррей проти Сполученого Королівства](#), п. 45.

¹⁰¹ [КПК](#), Стаття 42(2)(2); ЄСПЛ, [Ібрагім та ін. проти Сполученого Королівства](#), п. 272.

¹⁰² УВКПЛ, “[Поводження з військовополоненими та військовозобов’язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.](#)”, п. 123.

¹⁰³ УВКПЛ, “[Поводження з військовополоненими та військовозобов’язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.](#)”, п. 123.

	<p>Якщо обвинувачену особу примушують до зізнання або чинять на неї тиск, це також може свідчити про презумпцію вини з боку влади, що також може бути порушенням міжнародного права (див. Індикатор 16 нижче).</p>	<p>українським парламентом у липні 2022 року до процедури обміну військовополоненими, яка наразі може включати осіб, підозрюваних, обвинувачених та засуджених за воєнні злочини.¹⁰⁴</p> <p>УВКПЛ також повідомило про 65 випадків, коли цивільні особи утримувалися українськими силовиками в неофіційних установах, часто без зв'язку з зовнішнім світом, на період від кількох годин до 4,5 місяців; як повідомлялося, це здійснювалися з метою примусити утримуваних осіб визнати провину або обмовити інших утримуваних осіб.¹⁰⁵</p>
<p>16. Чи були публічні заяви правоохоронних органів, які б</p>	<p>Такі заяви можуть свідчити про порушення презумпції невинуватості, як це передбачено українським та міжнародним правом.¹⁰⁶</p>	<p>У справі першого російського військовополоненого, якого судили за воєнні злочини в Україні після</p>

¹⁰⁴ [Закон України "Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених"](#).

¹⁰⁵ УВКПЛ, "[Поводження з військовополоненими та військовозобов'язаними в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р.](#)", п. 123.

¹⁰⁶ [Конституція України](#), Стаття 62(1); [КПК](#), Стаття 17(1), "особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведено у передбаченому цим Кодексом порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили"; [КПК](#), Стаття 7(1)(10) закріплює презумпцію невинуватості як загальну засаду кримінального провадження в Україні; [Додатковий протокол I](#), Стаття 75(4) застосовує це право до військовополонених; [МППП](#), Стаття 14(2), "кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, має право вважатися невинуватим доти, доки його вина не буде доведено в законному порядку"; [ЕКПЛ](#), Стаття 6(2); Суд Боснії та Герцеговини, [Прокурор проти Самарджі](#), 15. Приклади проваджень, що стосуються публічних заяв правоохоронних органів, див. КПЛ, [ЗК №. 32](#), п. 6. КПЛ, [Грідін проти Російської Федерації](#), пп. 3.5, 8.3. КПЛ, [Чеденьйо проти Боліваріанської Республіки Венесуели](#), пп. 2.17, 2.4.

<p>підтверджували обвинуваченої особи? винуваченої особи?</p>		<p>повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році, Вадима Євгеновича Шишимаріна, УВКПЛ повідомило, що СБУ опублікувала зізнання обвинуваченого в Інтернеті ще до того, як відбувся судовий розгляд.¹⁰⁷</p>
<p>17. Чи були ознаки дискримінації обвинуваченої особи за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови або соціального походження?</p>	<p>Обвинувачена особа не повинна зазнавати дискримінації на стадії досудового розслідування.¹⁰⁸ Міжнародне право забороняє дискримінацію за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою.¹⁰⁹</p> <p>Це право тісно пов'язане з іншими правами, викладеними у вищезазначених Індикаторах. Суди вирішили розглядати право на дискримінацію або в межах розгляду інших прав, або як окреме питання.¹¹⁰ Наприклад, якщо вина обвинуваченого презюмується на підставі його російського громадянства, це може свідчити як про порушення презумпції невинуватості (див. Індикатор 16), так і про</p>	

¹⁰⁷ УВКПЛ, “[Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 – 31 січня 2023](#)”, п. 100. Хоча УВКПЛ не ідентифікує цю справу як справу Вадима Євгеновича Шишимаріна, такі організації, як JusticeInfo.net, стверджують, що обліковий запис УВКПЛ відповідає його провадженню. Див. JusticeInfo.net, “[ООН вказує на злочини Росії та проблеми правосуддя в Україні](#)”, 11 жовтня 2022.

¹⁰⁸ [Конституція України](#), Статті 21 та 24; [КПК](#), Статті 7(3) та 10; [ЄКПЛ](#), Статті 14 та 1 Протоколу №12; [МПГПП](#), Статті 2 та 4. Зауважте, що хоча Україна заявила, що буде відступати від статті 14 ЄКПЛ в умовах воєнного стану (тобто призупиняти дію закону за певних обставин), відступати від заборони дискримінації за МПГПП не можна, а тому таке відступлення не має практичного ефекту.

¹⁰⁹ [ЄКПЛ](#), Стаття 14.

¹¹⁰ ЄСПЛ, “[Посібник зі статті 14 Конвенції \(заборона дискримінації\) та статті 1 Протоколу № 12 \(загальна заборона дискримінації\)](#)”.

	<p>дискримінацію. Арешт і утримання обвинуваченої особи на дискримінаційних підставах може свідчити як про незаконність, так і про свавілля (див. Індикатор 10).¹¹¹</p>	
<p>18. Чи мала обвинувачена особа доступ до адвоката на етапі досудового розслідування?</p>	<p>Однією з фундаментальних ознак справедливого судового розгляду є право кожної особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист з боку адвоката.¹¹²</p> <p>Це право застосовується, наприклад, коли їх заарештовують за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; їх беруть під варту і допитують у поліції; їм пред'являють офіційне обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення; або коли їх викликають на допит без позбавлення волі.¹¹³</p> <p>Обвинувачена особа повинна мати можливість обирати собі адвоката, а якщо вона не має коштів, то мати адвоката, призначеного їй державою безоплатно.¹¹⁴ Обвинуваченій</p>	<p>Більшість обвинувачених, які вважаються “проросійськими” або “проросійськими силами”, представлені адвокатами від Центру безоплатної вторинної правової допомоги. Однак було виявлено, що в деяких випадках це суперечить бажанню обвинувачених, і адвокати призначаються таким чином там, де були створені практичні перешкоди для участі адвоката, якого обвинувачений обрав сам.¹¹⁹ Також в умовах воєнного стану слідчі та прокурори тепер можуть приймати рішення про дистанційну участь сторони захисту в провадженні.¹²⁰</p>

¹¹¹ КПЛ, [ЗК №35](#), п. 17.

¹¹² [Конституція України](#), Стаття 59; [КПК](#), Стаття 7(1)13 прочитана спільно зі Статтею 20(1) [КПК](#); [ЄСПЛ](#) Стаття 6(3); [МПГПП](#), Стаття 14(3)(b); [ЄСПЛ](#), [Салдуз проти Туреччини](#), п. 51; [ЄСПЛ](#), [Ібрагім та ін. проти Сполученого Королівства](#), п. 255; [ЄСПЛ](#), [Сімеонові проти Болгарії](#), п. 112; [Додатковий Протокол I](#), Стаття 75(4)(a); [Четверта Женевська конвенція](#), Стаття 72. Право на захист кваліфікованим адвокатом або юрисконсультантом також прямо гарантується військовополоненим відповідно до [Третньої Женевської конвенції](#), Статті 99 та 105 (застосовуються до військовополонених).

¹¹³ [ЄСПЛ](#), [Сімеонові проти Болгарії](#), п. 111; [ЄСПЛ](#), [Дюбуа проти Франції](#), пп. 45-46, 69-75; [ЄСПЛ](#), [Гіні та МакГіннес проти Ірландії](#), п. 42; [ЄСПЛ](#), [Ібрагім та ін. проти Сполученого Королівства](#), п. 296; [ЄСПЛ](#), [Джон Мюррей проти Сполученого Королівства](#), пп. 63-70.

¹¹⁴ [Конституція України](#), Стаття 59; [КПК](#), Статті 20(2), 20(3) та 42(3)(3); [МПГПП](#), Стаття 14(3) (d); [Третя Женевська конвенція](#) (застосовується до військовополонених), Стаття 105. Див. також КПЛ, [Ліндон проти Австралії](#), п. 6.5 та [Гриненко проти України](#), п. 91.

¹¹⁹ Міжнародне товариство прав людини, “[Право на справедливий судовий розгляд в Україні](#)”, 22.

¹²⁰ [КПК](#), Стаття 615, за поданням [Закону 2201-IX "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану"](#).

	<p>особі також повинен бути наданий швидкий і регулярний доступ до адвоката, з яким вона повинна мати можливість зустрічатися наодинці і спілкуватися конфіденційно.¹¹⁵ Адвокати не повинні зазнавати жодних обмежень, впливу, тиску чи неправомірного втручання під час консультування та представництва обвинувачених, а призначені адвокати не повинні вдаватися до відвертої неправомірної поведінки чи некомпетентності, що є явно несумісним з інтересами правосуддя.¹¹⁶</p> <p>Можуть існувати певні вагомі причини для затримки у наданні доступу до адвоката, такі як можливість термінової та масштабної загибелі людей, але навіть за наявності вагомих причин для затримки, така затримка не повинна надмірно шкодити загальній справедливості судового розгляду в цілому.¹¹⁷ Це може статися, наприклад, коли викривальні заяви, зроблені під час допиту в поліції без доступу до адвоката, використовуються для винесення обвинувального вироку.¹¹⁸</p>	<p>Повідомлялося, що багато адвокатів віддають перевагу дистанційній участі, але це може викликати технічні проблеми, які можуть вплинути на ефективність захисту.¹²¹</p>
--	---	--

¹¹⁵ КПК, Статті 42(3)(3) та 46(5); КПЛ, [Хомідова проти Таджикистану](#), п. 6.4; КПЛ, [ЗК №35](#), п. 58.

¹¹⁶ КПЛ, [Тейлор проти Ямайки](#), п. 6.2.

¹¹⁷ ЄСПЛ, [Салдуз проти Туреччини](#), п. 55; ЄСПЛ, [Ібрагім та ін. проти Сполученого Королівства](#), пп. 256-257, 260.

¹¹⁸ ЄСПЛ, [Салдуз проти Туреччини](#), п. 55; ЄСПЛ, [Ібрагім та ін. проти Сполученого Королівства](#), п. 260.

¹²¹ Асоціація правників України (АПУ), ["Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#), грудень 2023, с. 16.

<p>19. Чи були ознаки того, що обвинуваченій особі відмовляли в доступі до перекладача, якщо вона не розуміла або не розмовляла мовою, якою користувалися правоохоронні органи на стадії досудового розслідування?</p>	<p>Підозрюваній особі має бути повідомлено зрозумілою для неї мовою¹²² її права на усний переклад, коли її звинувачують у вчиненні кримінального злочину.¹²³</p> <p>Відсутність перекладача може поставити під сумнів те, чи могла обвинувачена особа зробити усвідомлений вибір під час судового розгляду.¹²⁴ Це може мати наслідки для інших прав обвинуваченої особи на справедливий судовий розгляд, а отже, може підірвати справедливість провадження в цілому.¹²⁵</p>	
<p>20. Чи була обвинувачена особа негайно доставлена до слідчого судді, а якщо ні, то чи була вона звільнена з-під варти до судового розгляду?</p>	<p>Незалежний, неупереджений та об'єктивний суддя повинен розглядати питання про арешт та утримання обвинуваченої особи невідкладно в її присутності та за умови надання йому правової допомоги.¹²⁶</p> <p>Продовження утримання може бути виправданим лише у випадку, якщо:</p> <ul style="list-style-type: none"> є обґрунтована підозра, що утримувана особа вчинила правопорушення;¹²⁷ 	<p>В умовах воєнного стану термін досудового утримання до розгляду справи суддею продовжено з 72 годин до 216 годин. Ця поправка суперечить тексту Конституції України, яка передбачає максимальний термін утримання під вартою 72 години.¹³⁵ Слідчі судді також мають менше повноважень щодо обрання</p>

¹²² ЄСПЛ, [Візірда проти Словенії](#), пп. 86-87.

¹²³ КПК, Стаття 42(2)(2); ЄСПЛ, [Візірда проти Словенії](#), п. 86; ЄСПЛ, [Ванг проти Франції](#), пп. 73-78.

¹²⁴ ЄСПЛ, [Байтар проти Туреччини](#), п. 54.

¹²⁵ ЄСПЛ, [Байтар проти Туреччини](#), п. 55.

¹²⁶ ЄСПЛ, [Стівенс проти Мальти \(№2\)](#), п. 53; КПЛ, [Вольф проти Панами](#), п. 6.2. ЄСПЛ, [Шіссер проти Швейцарії](#), п. 31; КПЛ, [Базаров та ін. проти Узбекистану](#), п. 8.2; КПЛ, [Мусаєва проти Узбекистану](#), п. 9.3; КПЛ, [Желдукова проти України](#), п. 8.3. КПЛ, [ЗК №35](#), п. 34.

¹²⁷ ЄСПЛ, [Ірландія проти Сполученого Королівства](#), п. 196.

¹³⁵ [Конституція України](#), Стаття 29; Валентин Гвоздій, ["Верховенство права в Україні в умовах воєнного стану. Огляд кримінального процесу"](#).

	<ul style="list-style-type: none"> • вважається за необхідне запобігти вчиненню особою правопорушення;¹²⁸ • існують конкретні ознаки реальної вимоги суспільного інтересу, яка, незважаючи на презумпцію невинуватості, переважає правило поваги до особистої свободи;¹²⁹ • існує ймовірність того, що обвинувачена особа сховається або знищить докази, вплине на свідків або втече;¹³⁰ або • з метою додаткового розслідування або коли судовий розгляд є виправданим.¹³¹ <p>Згідно з ЄСПЛ, для того, щоб вважатися швидким, проміжок часу між утриманням заявника і першим автоматичним переглядом цього утримання не може перевищувати чотирьох днів.¹³² Однак КПЛ встановив фіксований максимальний час у 48 годин (або 24 години для неповнолітніх), і будь-яке утримання, що перевищує цей час, повинне залишатися абсолютно винятковим і суттєво обґрунтованим.¹³³</p>	<p>запобіжного заходу у вигляді утримання або обмеження свободи.¹³⁶</p> <p>УВКПЛ повідомляло про різні випадки, коли українська влада не змогла оперативної доставити утримуваних осіб до суду — здебільшого це стосувалося осіб, які знаходилися в неофіційних місцях утримання.¹³⁷ Серед них — справа чоловіка, якого співробітники СБУ утримували в спортивному закладі з березня 2022 року до червня 2022 року, коли його утримання було остаточно формалізовано слідчим суддею.¹³⁸</p>
--	--	--

¹²⁸ Важливо, що, на думку ЄСПЛ, "це положення не дозволяє проводити політику загальної профілактики, спрямовану проти осіб, які сприймаються владою як небезпечні або такі, що мають схильність до вчинення протиправних дій" (див. ЄСПЛ, [Курт проти Австрії](#), п. 186; ЄСПЛ, [С. В. та А. проти Данії](#), пп. 89, 91).

¹²⁹ ЄСПЛ, ["Посібник зі статті 5 Конвенції: Право на свободу та безпеку"](#), п. 203.

¹³⁰ КПЛ, [Гілл проти Іспанії](#), п. 12.3; КПЛ, [Сманстер проти Білорусі](#), п. 10.3; КПЛ, [Бассо проти Уругваю](#), п. 10.2.

¹³¹ КПЛ, [ЗК №35](#), п. 36.

¹³² ЄСПЛ, [МакКей проти Сполученого Королівства](#), п. 47; ЄСПЛ, [Орал та Атабай проти Туреччини](#), п. 43; ЄСПЛ, [Настасе-Сілвестру проти Румунії](#), п. 32. Згідно з КПЛ, прикладами невдач в оперативності є три дні в [Борисенко проти Угорщини](#), п. 7.4; чотири дні у [Фрімантл проти Ямайки](#), п. 7.4; і п'ять днів у [Назаров проти Узбекистану](#), п. 6.2.

¹³³ КПЛ, [ЗК №35](#), п. 33; КПЛ, [Межнун проти Алжиру](#), п. 8.7

¹³⁶ Валентин Гвоздій, ["Верховенство права в Україні в умовах воєнного стану. Огляд кримінального процесу"](#).

¹³⁷ УВКПЛ, ["Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р."](#), пп. 115-122.

¹³⁸ УВКПЛ, ["Утримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 травня 2023 р."](#), п. 117.

	<p>Якщо особа, позбавлена волі, не може бути негайно доставлена до судді, вона має право бути звільненою з-під варти до суду.¹³⁴</p>	
Стадія судового розгляду (зверніть увагу, що більшість цих Індикаторів також застосовуються на стадії апеляції)		
<p>21. Чи відбувся судовий розгляд справи обвинуваченої особи протягом обґрунтованого терміну?</p>	<p>Кожен має право на судовий розгляд упродовж обґрунтованого терміну.¹³⁹ Метою цього права є забезпечення того, щоб обвинуваченим особам не доводилося занадто довго перебувати в стані невизначеності щодо результатів розгляду висунутих проти них обвинувачень.¹⁴⁰</p> <p>Фактори, що мають значення для визначення того, чи була тривалість кримінального провадження обґрунтованою, включають:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Складність справи (наприклад, кількість висунутих звинувачень, кількість осіб, які беруть участь у провадженні (наприклад, обвинувачених та свідків), або міжнародний вимір справи¹⁴¹); 	<p>До повномасштабного вторгнення, у період з квітня 2014 року по квітень 2020 року, УВКПЛ задокументувало 140 кримінальних процесів в Україні, пов'язаних з конфліктом, тривалістю понад 2 роки, а також 15 таких процесів тривалістю понад 4 роки.¹⁴⁵ У багатьох з цих проваджень ані поведінка обвинувачених, ані складність провадження не виправдовували тривалість судового розгляду.¹⁴⁶</p> <p>У деяких випадках необґрунтована затримка була спричинена поведінкою</p>

¹³⁴ [Конституція України](#), Стаття 29; [ЄСПЛ](#), Стаття 5(3); [МПГПП](#), Стаття 9(3).

¹³⁹ [Конституція України](#), Стаття 129(7); [ЄСПЛ](#), Стаття 6(1); [МПГПП](#), Статті 9, 14(3)(с): “при встановленні будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, кожен має право на розгляд його справи судом без невинуватої затримки.”; Військовий апеляційний суд Юдеї та Самарії, *Омар Фарід Хассан Алкам проти Військового Прокурора*; МТР, *Прокурор проти Камуханди*, п. 5.2; МКС, *Прокурор проти Катанги та Нгуджоло*, п. 45.

¹⁴⁰ ЄСПЛ, *Вемгофф проти Німеччини*, п. 18; ЄСПЛ, *Карт проти Туреччини*, п. 68; ЄСПЛ, *Григор'ян проти Вірменії*, п. 129. Див. також КПЛ, [ЗК №32](#), п. 35: Це право “призначене для того, щоб не тримати людей занадто довго в стані невизначеності щодо їхньої долі” і забезпечити, щоб попереднє ув'язнення не було занадто тривалим, але також слугує більш абстрактним інтересам правосуддя.

¹⁴¹ ЄСПЛ, *Ноймайстер проти Австрії*, п. 20; ЄСПЛ, *Арева проти Литви*, п. 52.

¹⁴⁵ УВКПЛ, “[Права людини при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях, пов'язаних з конфліктом, в Україні: квітень 2014 – квітень 2020](#)”, п. 52.

¹⁴⁶ УВКПЛ, “[Права людини при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях, пов'язаних з конфліктом, в Україні: квітень 2014 – квітень 2020](#)”, п. 52.

	<ul style="list-style-type: none"> • Поведінка заявника (якщо підозрюваний мав намір затягнути розслідування, наприклад, шляхом систематичного відводу суддів¹⁴²); і • Поведінка відповідних адміністративних та судових органів.¹⁴³ Затримки не можуть бути виправдані, якщо провадження могло затягнутися, наприклад, через політичні негаразди в регіоні, нестачу кадрів або надмірну завантаженість судів, а держава не вжила необхідних заходів для виправлення затримки.¹⁴⁴ 	<p>сторони обвинувачення.¹⁴⁷ Наприклад, після арешту жінки за підозрою в підготовці вибухівки в центрі Києва, незважаючи на наявність переконливих доказів проти неї, сторона обвинувачення затягувала розгляд справи, не викликаючи своїх свідків і не представляючи свої докази.¹⁴⁸ Після приблизно 2 років слухань, під час яких суд розглядав лише питання продовження строку її досудового утримання, не звертаючи уваги на необґрунтовані затримки, пов'язані з поведінкою сторони обвинувачення, жінка визнала свою провину.¹⁴⁹</p> <p>Крім того, звіти показали, що відбулися затримки через труднощі із забезпеченням присутності адвоката, призначеного державою.¹⁵⁰ З іншого боку, деякі відзначають, що деякі</p>
--	--	---

¹⁴² ЄСПЛ, [Екл проти Німеччини](#), п. 82. Див. також ЄСПЛ, [І.А. проти Франції](#), п. 121.

¹⁴³ ЄСПЛ, [Кеніґ проти Німеччини](#), п. 99; ЄСПЛ, [Ноймайстер проти Австрії](#), п. 21; ЄСПЛ, [Ліблік та ін. проти Естонії](#), п. 91; ЄСПЛ, [Пелісьєр та Сассі проти Франції](#), п. 67; КПЛ.

¹⁴⁴ ЄСПЛ, [Баґетта проти Італії](#), пп. 20-25; КПЛ, [Філластре та Бізуарн проти Болівії](#), п. 6.5.

¹⁴⁷ УВКПЛ, ["Права людини при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях, пов'язаних з конфліктом, в Україні: квітень 2014 – квітень 2020"](#), п. 53.

¹⁴⁸ УВКПЛ, ["Права людини при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях, пов'язаних з конфліктом, в Україні: квітень 2014 – квітень 2020"](#), п. 53.

¹⁴⁹ УВКПЛ, ["Права людини при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях, пов'язаних з конфліктом, в Україні: квітень 2014 – квітень 2020"](#), п. 53.

¹⁵⁰ Медійна ініціатива за права людини, ["Я п'ять днів тікав від ваших солдатів". В Ірпені розпочався суд над полоненим десантником з Пскова](#), 11 квітня 2023.

		<p>провадження, пов'язані з конфліктом, розглядаються дуже швидко.¹⁵¹</p>
<p>22. Чи були засідання публічними?</p>	<p>Обвинувачена особа має право на справедливий і публічний розгляд провадження компетентним, незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.¹⁵²</p> <p>Згідно з міжнародним правом, недопущення публіки (включаючи ЗМІ) на весь судовий розгляд або його частину може бути виправданим лише за таких обставин: в інтересах моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві; коли цього вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін; або в тій мірі, в якій це, на думку суду, є суворо необхідним за особливих обставин, коли публічність може зашкодити інтересам правосуддя.¹⁵³</p> <p>Згідно з українським законодавством, це можливо:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Якщо обвинувачена особа є неповнолітньою; 	<p>Багато справ про злочини, пов'язані з конфліктом в Україні, були повністю або частково відкритими для громадськості та ЗМІ.¹⁶¹ Однак судді та адміністрація суду створюють певні “штучні бар’єри”, наприклад, вимагають від журналістів або спостерігачів прочитати та підписати “пам’ятку для працівників ЗМІ” або “подати клопотання про “присутність на відкритому судовому засіданні””.¹⁶² Це суперечить українському законодавству, згідно з яким для зйомок або трансляції ЗМІ потрібен лише дозвіл суду.¹⁶³ Крім того, виникли проблеми з доступом громадськості до судових засідань в режимі онлайн, оскільки Закон України “Про судоустрій і статус суддів” передбачає, що будь-який громадянин України може бути присутнім на будь-</p>

¹⁵¹ АПУ, "Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини", грудень 2023, с.18.

¹⁵² КПК, Стаття 21(1); ЄСПЛ, Стаття 6(1); МПГПП, Стаття 14(1); Третя Женевська конвенція, Стаття 48(2) (для військовополонених). КПК, Статті 18 та 20, Закон України "Про судоустрій і статус суддів", Стаття 11. Див. також ЄСМКК, Прокурор проти Каїнг Гук Еава, пп. 458-459.

¹⁵³ ЄСПЛ, Стаття 6(1); МПГПП, Стаття 14(1); Додатковий Протокол I, Стаття 75(4)(i).

¹⁶¹ АПУ, "Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини", грудень 2023, с. 10.

¹⁶² Медійна ініціатива за права людини, "Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ", 17 липня 2023. Див. також АПУ, "Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини", грудень 2023, с. 11.

¹⁶³ КПК, Стаття 27(6).

	<ul style="list-style-type: none"> • При розгляді провадження у справі про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; • Коли є необхідність запобігти розголошенню інформації про особисте та сімейне життя або обставин, що можуть принизити гідність особи; • Якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; та/або • У разі необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.¹⁵⁴ 	<p>якому судовому засіданні, але тільки фізично.¹⁶⁴</p> <p>Крім того, більшість проваджень, що стосуються сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, або коли сім'ї потерпілих та свідків перебувають на тимчасово окупованих територіях і їхня безпека може бути під загрозою, не були повністю публічними.¹⁶⁵</p>
<p>23. Чи був суд, який розглядав справу, незалежним?</p>	<p>Правовий режим воєнного стану прямо не обмежує присутність громадськості на судових засіданнях, однак у рекомендаціях Ради суддів України (основним завданням</p>	
<p>24. Чи були ознаки упередженості з боку суддів або суду?</p>	<p>якої є забезпечення незалежності судів і суддів) зазначається, що в регіонах, які є більш небезпечними через вторгнення, доступ до судових засідань може бути обмежений для осіб, які не є учасниками судового розгляду.¹⁵⁵</p> <p>Також не повинно бути політичного втручання виконавчої та законодавчої влади в діяльність судової влади, а також повинні існувати належні гарантії здійснення судової</p>	<p>Були повідомлення про те, що судді запрошували прокурорів до свого кабінету заздалегідь до початку судових засідань за відсутності захисту та інших учасників.¹⁶⁶</p>

¹⁵⁴ КПК, Стаття 27.

¹⁵⁵ Медійна ініціатива за права людини, "[Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ](#)", 17 липня 2023 р.

¹⁶⁴ Медійна ініціатива за права людини, "[Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ](#)", 17 липня 2023 р.

¹⁶⁵ Асоціація Правників України (АПУ), "[Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#)", грудень 2023, с. 10.

¹⁶⁶ АПУ, "[Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#)", грудень 2023 р., с. 14.

	<p>функції,¹⁵⁶ таких як процес призначення суддів, умови їхнього просування по службі, відсторонення від посади, переведення або припинення діяльності, або гарантії недоторканності суддів до закінчення строку їхніх повноважень.</p> <p>Судді не повинні перебувати під впливом особистих упереджень і не повинні надавати неналежну перевагу інтересам однієї сторони за рахунок іншої при винесенні судового рішення.¹⁵⁷</p> <p>Упередженість може також свідчити про те, що судді презюмували вину обвинуваченого (див. Індикатор 16), наприклад, якщо виправдувальний вирок відображає думку про те, що обвинувачений винен,¹⁵⁸ або недостатньо аргументований щодо розбіжностей та суперечностей у доказах.¹⁵⁹</p> <p>Крім того, суд повинен створювати враження неупередженості для розсудливого спостерігача.¹⁶⁰</p>	
--	---	--

¹⁵⁶ [Загальний коментар № 32](#), п. 19; Комітет з прав людини, [Оло Бахамонде проти Екваторіальної Гвінеї](#), п. 9.4; ЄСПЛ, [Нінн-Хансен проти Данії](#).

¹⁵⁷ Комітет з прав людини, [Карттунен проти Фінляндії](#), п. 7.2; ЄСПЛ, [Інкал проти Туреччини](#), п. 65. Див. також [Кодекс суддівської етики](#) від 22 лютого 2013 року.

¹⁵⁸ ЄСПЛ, [Барбера, Мессеґе і Жабардо проти Іспанії](#), п. 91; ЄСПЛ, [Клів проти Німеччини](#), п. 41.

¹⁵⁹ ЄСПЛ, [Айдаріч проти Хорватії](#), пп. 46-52.

¹⁶⁰ [Третя Женевська конвенція](#), стаття 104; [Четверта Женевська конвенція](#), стаття 71(2); Комітет з прав людини, [Загальний коментар № 32](#), п. 22; ЄСПЛ, [П'єрсак проти Бельгії](#), п. 30; ЄСПЛ, [Гривес проти Сполученого Королівства](#), п. 69; ЄСПЛ, [Кіпріану проти Кіпру](#), п. 118; ЄСПЛ, [Моріс проти Франції](#), пп. Кіпр, п. 118; ЄСПЛ, [Моріс проти Франції](#), п. 73; МКТЮ, [Прокурор проти Фурунджі](#), пп. 189-191; МКТЮ, [Прокурор проти Галіча](#), пп. 37-41; МТР, [Прокурор проти Акаєсу](#), пп. 203-207; МТР, [Прокурор проти Нахіману](#), пп. 47-50. Зауважимо, що сам факт того, що один і той самий суддя двічі виконував одну й ту саму функцію в одній і тій самій групі кримінальних проваджень, є недостатнім для підтвердження об'єктивної відсутності неупередженості (ЄСПЛ, [Тєсля проти України](#), 2020 р.).

<p>25. Чи була обвинувачена особа присутня на судовому процесі?</p>	<p>Присутність обвинуваченого на судовому процесі вважається однією з основних вимог права на справедливий судовий розгляд.¹⁶⁷ Крім того, обвинувачений повинен мати можливість повноцінно брати участь у кримінальному провадженні.¹⁶⁸ Це включає право обвинуваченого бути присутнім під час судового розгляду, слухати і стежити за ходом судового розгляду. Участь за допомогою відеозв'язку</p>	<p>Заочне судочинство є поширеним явищем в Україні, в тому числі у провадженнях, пов'язаних з конфліктом. За даними АПУ, більшість судових розглядів, пов'язаних з конфліктом, відбуваються заочно за участю адвокатів.¹⁸⁰</p>
<p>26. Чи мала обвинувачена особа можливість повноцінно брати участь в судовому розгляді?</p>	<p>не обов'язково порушує право обвинуваченого на справедливий судовий розгляд за умови, що заявник має можливість стежити за ходом судового розгляду без</p>	
<p>27. Якщо обвинувачена особа не була присутня, чи були ознаки того, що вона була належним чином повідомлена про дату, час і місце засідання?</p>	<p>технічних перешкод і може конфіденційно спілкуватися з адвокатом протягом усього розгляду.¹⁶⁹</p> <p>Органи влади повинні враховувати особливості або порушення здоров'я обвинуваченого і вносити необхідні корективи для забезпечення повноцінної участі обвинуваченого.¹⁷⁰ Якщо обвинувачений є неповнолітнім, провадження повинне "розглядатися таким чином, щоб повністю враховувати його вік, рівень зрілості, інтелектуальні та емоційні здібності, а також вживати заходів для сприяння</p>	<p>Відповідно до ч. 5 ст. 297 Кримінального процесуального кодексу України, повістки про виклик підозрюваної особи у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем її проживання чи перебування та обов'язково публікуються в загальнодержавно розповсюджених засобах масової інформації та на офіційному веб-сайті Офісу</p>

¹⁶⁷ МПГПП передбачає, що "при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, кожен має право на основі повної рівності на такі мінімальні гарантії: [...] [бути судимим у його присутності]" (стаття 14(3)(d)). Подібна гарантія прав людини також є частиною ЄКПЛ (стаття 3(c)). Див. також [Додатковий протокол I](#), стаття 75(4)(e); [Коментар МКЧХ до Женевської конвенції III](#) (2020), стаття 105, п. 4101; ЄСПЛ, [Юссіла проти Фінляндії](#), п. 40; ЄСПЛ, [Гермі проти Італії](#); ЄСПЛ, [Сейдович проти Італії](#), пп. 81, 84. Див. також [КПК](#), ст. 262; [ЄКПЛ](#), ст. 6(3)(d); [МПГПП](#), ст. 14(3)(d).

¹⁶⁸ [КПК](#), ст. 34; [ЄКПЛ](#), ст. 6; [ЄСПЛ](#), [Муртазалиєва проти Росії](#), п. 91; [ЄКПЛ](#), ст. 6; [КПК України](#), ст. 34.

¹⁶⁹ ЄСПЛ, [Марчелло проти Італії](#), пп. 63-67; ЄСПЛ, [Асютто проти Італії](#), пп. 62-73; ЄСПЛ, [Сахновський проти Росії](#), п. 98.

¹⁷⁰ ЄСПЛ, [Хасалікова проти Словаччини](#), п. 69.

¹⁸⁰ Асоціація правників України (АПУ), ["Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#)", грудень 2023 р., с. 6.

	<p>його здатності розуміти та брати участь у судовому розгляді”.¹⁷¹</p> <p>Заочне судочинство, тобто кримінальне провадження, яке здійснюється судом за фізичної відсутності обвинуваченої/підсудної особи, можливе за українським законодавством,¹⁷² але допускається лише у виняткових випадках, передбачених міжнародним правом, коли:¹⁷³</p> <ul style="list-style-type: none"> • обвинувачена особа була належним чином повідомлена про провадження у справі;¹⁷⁴ • обвинувачена особа була законно представлена у судовому процесі та мала належну правову допомогу адвоката; • обвинувачена особа не допускається/видаляється з судових засідань через власну неналежну поведінку;¹⁷⁵ • обвинувачена особа має право на повторний судовий розгляд за її присутності;¹⁷⁶ та/або 	<p>Генерального прокурора. Інформація про судові засідання, як правило, розміщується на веб-сайтах судів та на дошках оголошень у суді. Однак були висловлені занепокоєння щодо того, чи є процес повідомлення в Україні достатнім, оскільки багато підозрюваних можуть перебувати в Росії або розмовляти лише російською мовою.¹⁸¹</p>
--	--	--

¹⁷¹ ЄСПЛ, [В. проти Сполученого Королівства](#), п. 86.

¹⁷² КПК, стаття 297 (2) щодо статей 437 і 438.

¹⁷³ КПЛ, Загальний коментар № 13; КПЛ, [Загальний коментар № 32](#), п. 36 "Рівність перед судом і право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним судом, встановленим законом"; Повідомлення № 16/1977 (Повідомлено на: 78 ILR 18, 19, Комісія ООН з прав людини, 1983), КПЛ, [Загальний коментар № 13](#); КПЛ, [Даніель Монгуя Мбенге та ін. проти Заїру](#), п. 14.1; Роберто Беллеллі, Міжнародне кримінальне правосуддя: Право і практика від Римського статуту до його перегляду (Routledge, Taylor & Francis Group, 2010), с. 239, с. 438; [Загальний коментар № 32](#), п. 36.

¹⁷⁴ КПЛ, [Даніель Монгуя Мбенге та ін. проти Заїру](#), п. 14.1; КПЛ, [Малекі проти Італії](#), п. 9.

¹⁷⁵ Апеляційна колегія Суду БіГ, [Прокурор проти Янковича](#), 8; ЄСПЛ, [Ідалов проти Росії](#), п. 175; ЄСПЛ, [Маргуш проти Хорватії](#), п. 90; [Ананьєв проти Росії](#), п. 43.

¹⁷⁶ ЄСПЛ, [Колоцца проти Італії](#); ЄСПЛ, [Сомогі проти Італії](#); ЄСПЛ, [Маріані проти Франції](#); ЄСПЛ, [Сейдович проти Італії](#). На відміну від цього, українське законодавство, що регулює заочне судочинство, дозволяє повторний розгляд провадження за присутності обвинуваченого, якщо його місцезнаходження встановлено до винесення вироку, після чого засуджений має право лише на апеляційне оскарження (ч. 4 ст. 323 [КПК](#)).

¹⁸¹ АПУ, ["Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#), грудень 2023 р., с. 14.

	<ul style="list-style-type: none"> • обвинувачена особа не є військовополоненим.¹⁷⁷ <p>Належне повідомлення повинно включати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Своєчасне та ефективне інформування, щоб дати можливість обвинуваченій особі належним чином підготувати захист; • Чітку і зрозумілу інформацію про обвинувачення, час і місце судового розгляду; • Обґрунтовані зусилля, спрямовані на те, щоб зв'язатися з обвинуваченою особою через відповідні канали, враховуючи індивідуальні обставини.¹⁷⁸ <p>Публікація повістки про виклик до суду в офіційних виданнях може бути недостатньою; слід вжити додаткових заходів для забезпечення особистого повідомлення, наприклад, зв'язатися з членами сім'ї або скористатися іншими засобами, які є в розпорядженні органів влади.¹⁷⁹</p>	
<p>28. Чи мала обвинувачена особа доступ до адвоката під час судового процесу?</p>	<p>Див. вище Індикатор 18.</p>	<p>Див. вище Індикатор 18. УВКПЛ зафіксувало різні випадки, коли російським військовополоненим, хоча їм офіційно призначили адвокатів, українська влада не давала можливості зв'язатися з ними до початку судових засідань.¹⁸² Оскільки слухання часто</p>

¹⁷⁷ Коментар МКЧХ до Женевської конвенції III (2020), п. 4103.

¹⁷⁸ ЄСПЛ, [Сейдович проти Італії](#); ЄСПЛ, [Медведев та інші проти Франції](#).

¹⁷⁹ ЄСПЛ, [Медведев та інші проти Франції](#).

¹⁸² Валентин Гвоздй, "[Верховенство права в Україні в умовах воєнного стану: Огляд змін у кримінальному процесі](#)".

		<p>відбувалися в режимі онлайн, військовополонені були фактично позбавлені права на конфіденційне спілкування зі своїми адвокатами.¹⁸³</p> <p>Крім того, Медійна ініціатива за права людини повідомила, що у тих випадках, коли адвокати були призначені, вони висували аргументи проти обвинувального акту, спочатку представленого стороною обвинувачення, лише у 10% розглянутих справ.¹⁸⁴ Під час судових слухань захисники часто приєднувалися до прокурорів, і більшість несприятливих для обвинувачених вироків не оскаржувалися.¹⁸⁵</p> <p>АПУ також повідомила, що адвокати іноді займали пасивну позицію під час судових засідань, запізнювалися, з'являлися з перервами або приєднувалися через відеозв'язок з автомобіля.¹⁸⁶</p>
--	--	--

¹⁸³ Валентин Гвоздй, "[Верховенство права в Україні в умовах воєнного стану: Огляд змін у кримінальному процесі](#)".

¹⁸⁴ Медійна ініціатива за права людини, "[Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ](#)", 17 липня 2023 р.

¹⁸⁵ Медійна ініціатива за права людини, "[Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ](#)", 17 липня 2023 р.

¹⁸⁶ АПУ, "[Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#)", грудень 2023 р., с. 17.

<p>29. Якщо обвинувачена особа не розуміла або не розмовляла мовою, яка використовувалася під час судового розгляду, чи мала вона доступ до перекладача?</p>	<p>Див. Індикатор 19.</p>	<p>Були повідомлення про те, що українські судді продовжували слухання навіть тоді, коли перекладачі обвинувачених не з'являлися.¹⁸⁷</p>
<p>30. Чи були ознаки того, що обвинувачена особа не мала достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту?</p>	<p>Обвинуваченій особі має бути надано достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту.¹⁸⁸</p> <p>Питання щодо достатності часу можуть виникнути, наприклад, якщо захист отримав обмежений час для ознайомлення з матеріалами провадження¹⁸⁹ або не отримав додаткового часу після певних подій у провадженні (наприклад, зміни в обвинувальному акті або надання прокурором нових доказів), щоб скоригувати свою позицію.¹⁹⁰</p> <p>Якщо обвинувачений перебуває під вартою, умови тримання під вартою, транспортування, харчування тощо є важливими факторами, на які слід звертати увагу спостерігачам.¹⁹¹ Для того, щоб умови були адекватними, вони повинні дозволяти</p>	<p>Такі справи, як справа військовополоненого Леоніда Гусейнова, розглядалися надзвичайно швидко: попередні слухання та слухання по суті завершувалися менш, ніж за годину.¹⁹⁶ Розгляд справи військовополоненого Вадима Шишимаріна було завершено після чотирьох слухань, проведених протягом приблизно одного місяця.¹⁹⁷ Аналогічно, хоча початок судових слухань у справі військовополоненого Максима Криштопа був запланований на 24 лютого 2023 року, він був засуджений 2 березня 2023 року.¹⁹⁸</p>

¹⁸⁷ Міжнародне товариство з прав людини, "Право на справедливий суд в Україні", 173.

¹⁸⁸ КПК, стаття 48; ЄКПЛ, стаття 6(3)(b); МПГПП, стаття 14(3)(b). Див. також ЄСПЛ, [Майзіт проти Росії](#), п. 79; Європейська комісія з прав людини, [Джесперс проти Бельгії](#), п. 55.

¹⁸⁹ ЄСПЛ, [Хусейн та інші проти Азербайджану](#), пп. 174-178; ЄСПЛ, [Іглін проти України](#), пп. 70-73; ЄСПЛ, [Невзлін проти Росії](#), пп. 144-150.

¹⁹⁰ ЄСПЛ, [Міміношвілі проти Росії](#), п. 141; ЄСПЛ, [Пелісьє і Сассі проти Франції](#), п. 62; ЄСПЛ, [Г.Б. проти Франції](#), пп. 60-62.

¹⁹¹ ЄСПЛ, [Развозжаєв проти Росії та України і Удальцов проти Росії](#), п. 252; ЄСПЛ, [Майзіт проти Росії](#), п. 81; ЄСПЛ, [Моїсєєв проти Росії](#), п. 221; ЄСПЛ, [Барбера, Мессеґе і Жабардо проти Іспанії](#), п. 70.

¹⁹⁶ Justice Info, ["Зсередили судів, де українські судді судять українських військовополонених"](#).

¹⁹⁷ Zmina, ["Перший судовий процес проти російського солдата" як індикатор стану системи правосуддя в Україні, 25 травня 2022 року; Медійна ініціатива за права людини, "Як просувається розгляд судових справ, пов'язаних з війною? Проміжні результати моніторингу МІПЛ"](#), 17 липня 2023 року.

¹⁹⁸ Медійна ініціатива за права людини, ["Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ"](#), 17 липня 2023 р.

	<p>обвинуваченому читати і писати з достатнім ступенем концентрації, а також сприяти отриманню достатнього відпочинку, щоб обвинувачений міг стежити за ходом судового розгляду, подавати заяви, робити нотатки і консультуватися з адвокатами/інструктувати їх.¹⁹²</p> <p>Обвинуваченим також має бути надано доступ до необхідних матеріалів і розкриття доказів, необхідних для здійснення захисту,¹⁹³ а також надано всі відповідні докази, які були або могли бути зібрані компетентними органами з метою потенційного виправдання або пом'якшення покарання.¹⁹⁴</p> <p>Обвинуваченим особам не обов'язково надавати прямий доступ до матеріалів провадження, за умови, що вони ознайомлені з матеріалами провадження через свого адвоката.¹⁹⁵</p>	<p>З огляду на вищезазначені умови, адвокати, за повідомленнями, стикалися з труднощами у вчасному отриманні певних особистих документів підсудних або їхніх родичів для участі у попередніх або судових слуханнях.¹⁹⁹ Також траплялися випадки, коли деякі доказові матеріали надходили до судів після того, як відповідні особи вже були засуджені, що позбавляло обвинувачених та їхніх адвокатів можливості отримати доступ до всіх необхідних доказів.²⁰⁰</p>
<p>31. Чи була надана стороні захисту можливість оскаржити достовірність доказів або заперечити їхню допустимість, якщо сторона захисту</p>	<p>Важливо зазначити, що хоча слідчі заходи можуть суперечити праву на приватність, якщо зібрані таким чином докази згодом будуть використані в кримінальному процесі, провадження в цілому може бути справедливим, якщо ці Індикатори будуть дотримані.²⁰¹</p>	

¹⁹² ЄСПЛ, [Развозжаєв проти Росії та України і Удальцов проти Росії](#), пп. 253-254.

¹⁹³ ЄСПЛ, [Роу і Девіс проти Сполученого Королівства](#), п. 59; ЄСПЛ, [Леас проти Естонії](#), п. 76; КПЛ, [Пустовойт проти України](#), п. 9.2.

¹⁹⁴ Європейська комісія з прав людини, [Джесперс проти Бельгії](#), п. 58.

¹⁹⁵ ЄСПЛ, [Кремзов проти Австрії](#), п. 52.

¹⁹⁹ Justice Info, [Суди, в яких українські судді судять українських військовополонених](#).

²⁰⁰ Justice Info, [Суди, в яких українські судді судять українських військовополонених](#).

²⁰¹ ЄСПЛ, [Хан проти Сполученого Королівства](#), пп. 69-83.

<p>стверджувала, що вони були зібрані за допомогою методів, подібних до тих, що зазначені в Індикаторах 1-6?</p>		
<p>32. Якщо сторона захисту стверджувала, що докази були зібрані за допомогою методів, подібних до тих, що зазначені в Індикаторах 1-6, чи бралася до уваги під час судового розгляду якість цих доказів, зокрема обставини, за яких вони були отримані, і чи не ставлять ці обставини під сумнів надійність або точність цих доказів?</p>		
<p>33. Чи були надані стороні захисту під час судового розгляду такі ж можливості, як і стороні обвинувачення?</p>	<p>Цей Індикатор пов'язаний з принципом "рівності сторін", який вимагає, щоб кожній стороні кримінального провадження була надана обґрунтована можливість представити свою позицію в умовах, які не ставлять її у невігідне становище порівняно зі стороною-опонентом.²⁰² Таким чином, судовий розгляд має бути змагальним процесом. Захист повинен мати можливість залучати свідків, оскаржувати аргументи та докази, представлені стороною</p>	<p>Деякі українські суди виносили обвинувальні вироки того ж дня або на наступний день після попереднього слухання справи російського військовополоненого, що свідчить про відсутність змагального процесу.²⁰⁸ Аналогічно, відсутність аргументів</p>

²⁰² [Конституція України](#), стаття 129; [КПК](#), стаття 10; [Додатковий протокол І](#), стаття 75(4); КПЛ, [Загальний коментар № 32](#), п. 13; ЄСПЛ, [Оджалан проти Туреччини](#), п. 140; ЄСПЛ, [Фуше проти Франції](#), п. 34; ЄСПЛ, [Бурут проти Австрії](#), п. 47; ЄСПЛ, [Мамедов проти Азербайджану](#), п. 19; КПЛ, [Кемпбелл проти Ямайки](#), п. 6.4; МКТЮ, [Прокурор проти Тадіча](#), п. 44; Комітет міністрів Ради Європи, [Патакі та Дуншірн проти Австрії](#); Суд Боснії та Герцеговини, [Прокуратура Боснії та Герцеговини проти Самарджича](#), п. 7.

²⁰⁸ УВКПЛ, "[Поводження з військовополоненими та особами, захопленими в полон, у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну: 24 лютого 2022 р. - 23 лютого 2023 р.](#)", п. 124.

	<p>обвинувачення, а також проводити перехресний допит свідків обвинувачення.²⁰³</p> <p>Принцип рівності сторін був визнаний порушеним у таких справах:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Коли обвинуваченій особі не давали можливості відповісти на заяви прокурора і не надавали копії цих заяв заздалегідь,²⁰⁴ • Коли адвокат був змушений чекати п'ятнадцять годин, перш ніж йому надали можливість виступити в суді рано вранці;²⁰⁵ або • коли лише сторона обвинувачення мала право оскаржити ухвалу.²⁰⁶ <p>Крім того, якщо тягар доведення своєї невинуватості покладається на захист, а не на обвинувачення,²⁰⁷ це також не свідчить про рівність, а скоріше може вказувати на презумпцію вини обвинуваченої особи (див. також Індикатор 16).</p>	<p>захисту, як зазначено в Індикаторі 28, може свідчити про дисбаланс.</p> <p>Крім того, у справі військовополоненого Вадима Шишимаріна суд не задовольнив клопотання адвоката про допит товаришів по службі Шишимаріна, які були свідками злочину, через те, що вони раніше були обміняні на українських військовополонених.²⁰⁹</p>
--	--	---

²⁰³ ЄКПЛ, стаття 6(3)(d); МПГПП, стаття 14(3)(e); Третя Женевська конвенція, стаття 105; Четверта Женевська конвенція, стаття 72; КПЛ, [Загальний коментар № 32](#), п. 39; КПЛ, [Родрігес Орехуела проти Колумбії](#), п. 7. 3; Суд Боснії і Герцеговини, [Прокуратура Боснії і Герцеговини проти Самарджича](#), 7; Суд Боснії і Герцеговини, [Прокуратура Боснії і Герцеговини проти Станковича](#), 8. КПЛ, [Янсен-Гілен проти Нідерландів](#), п. 8.2.

²⁰⁴ ЄСПЛ, [Боргерс проти Бельгії](#), пп. 22-29.

²⁰⁵ ЄСПЛ, [Махфі проти Франції](#), пп. 20-42.

²⁰⁶ КПЛ, [Вайс проти Австрії](#), п. 9.6.

²⁰⁷ ЄСПЛ, [Тельфнер проти Австрії](#), пп. 18-20; [Конституція України](#), ч. 2 ст. 62: "Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину".

²⁰⁹ УВКПЛ, [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 серпня 2022 р. - 31 січня 2023 р.](#), п. 100.

<p>34. Який вирок було винесено?</p>	<p>Обвинувачена особа не повинна отримувати більш суворе покарання, ніж те, яке застосовувалося на момент вчинення кримінального правопорушення.²¹⁰</p>	
<p>35. Чи повідомляли обвинуваченій особі про її право на апеляцію?</p>	<p>Обвинуваченій особі має бути роз'яснено її право на апеляцію, включно зі всією необхідною інформацією для своєчасного початку апеляційного провадження.²¹¹ Недостатньо, щоб право на апеляцію було реалізовано у суді вищої інстанції. Цей суд також повинен бути незалежним і неупередженим, а гарантії справедливого судового розгляду повинні бути дотримані і на стадії апеляції.²¹²</p>	<p>УВКПЛ повідомило, що в Україні адвокати, що надають безоплатну правову допомогу, просять своїх клієнтів підписати відмову від права на апеляцію, хоча це не передбачено українським законодавством, або уникають оскарження явно несприятливих для них вироків.²¹³ За даними Медійної ініціативи за права людини, більшість вироків у справах про воєнні злочини, за якими вони спостерігали, не були оскаржені, особливо ті, що були несприятливими для обвинувачених.²¹⁴ Аналогічно, АПУ повідомила, що з 44 проаналізованих вироків у справах, пов'язаних з конфліктом, винесених у період з 24 лютого 2022 року по 15 жовтня 2023</p>

²¹⁰ Конституція України, стаття 58; ЄКПЛ, стаття 7; МПГПП, стаття 15; Третя Женевська конвенція, стаття 99 (щодо військовополонених); Четверта Женевська конвенція, стаття 67; Римський статут Міжнародного кримінального суду, стаття 22(1); МКТЮ, Прокурор проти Алексовського, п. 38; МКТЮ, Прокурор проти Делаліча та ін., п. 576. У випадках, коли більш пізній закон передбачає більш м'яке покарання, обвинувачений повинен користуватися новим законом, навіть якщо він не застосовувався під час вчинення злочину (див. КПЛ, Загальний коментар № 29, п. 7; КПЛ, Тофанюк проти України, п. 11.3; МТБЮ, Прокурор проти Ніколіча, п. 81).

²¹¹ МКЧХ, Коментар до Женевської конвенції III (2020)", стаття 106, пункт 4161.

²¹² ЄСПЛ, Мефтах та інші проти Франції, п. 40.

²¹³ УВКПЛ, Права людини при здійсненні правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, в Україні: Квітень 2014 р. - квітень 2020 р.", пп. 61-62.

²¹⁴ Медійна ініціатива за права людини, Як просуваються судові справи, пов'язані з війною? Проміжні результати моніторингу ММПЛУ", 17 липня 2023 р.

		<p>року, лише 10 були оскаржені в апеляційному порядку.²¹⁵ Ця проблема може загостритися під час заочного судочинства, коли обвинувачений не присутній для реалізації свого права на апеляційне оскарження.</p>
--	--	--

---

²¹⁵ АПУ, ["Звіт за результатами проєкту "Моніторинг судових процесів у справах про воєнні злочини"](#), грудень 2023 р., с. 6.

Додаток А: Індикатори справедливого судового розгляду

Етап досудового розслідування
1. Чи були ознаки прослуховування телефонних ліній?
2. Чи були ознаки того, що докази були отримані за допомогою незаконного таємного спостереження (наприклад, з порушенням національного законодавства)?
3. Чи були ознаки того, що докази були отримані в результаті незаконних обшуків та вилучень (наприклад, без ухвали суду про дозвіл на обшук)?
4. Чи були ознаки того, що особистий обшук проводився без поваги до гідності відповідної особи або представниками іншої статі?
5. Чи були ознаки того, що у підозрюваної особи були відібрані зразки для судової експертизи (наприклад, зразки не було упаковано на очах у підозрюваної особи, що мало б унеможливити їхню фальсифікацію)?
6. Чи були ознаки того, що проти обвинуваченої особи були використані підкинуті докази (тобто докази, такі як наркотики, зброя тощо, які були підкинуті/розміщені слідчим або поліцією в будинку, транспортному засобі обвинуваченої особи і т.д.)?
7. Чи були ознаки того, що обвинувачену особу було затримано без відповідного офіційного рішення?
8. Які були підстави для затримання?
9. Чи повідомляли обвинуваченій особі під час арешту простою, нетехнічною, зрозумілою для них мовою основні юридичні та фактичні підстави для її арешту?
10. Якими були загальні умови досудового утримання обвинуваченої особи?
11. Чи була обвинувачена особа відокремлена від засуджених осіб і чи не поводитися з нею так, як із засудженими?
12. Якщо обвинувачена особа є неповнолітньою, чи відокремили її від дорослих під час досудового утримання?
13. Якщо обвинувачена — жінка, чи відокремили її від чоловіків під час досудового утримання?
14. Чи були ознаки того, що під час досудового утримання до обвинуваченої особи застосовувалися катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання?
15. Чи були ознаки того, що обвинувачена особа визнала свою вину під дією примусу або тиску?
16. Чи були публічні заяви правоохоронних органів, які б підтверджували вину обвинуваченої особи?
17. Чи були ознаки дискримінації обвинуваченої особи за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови або соціального походження?
18. Чи мала обвинувачена особа доступ до адвоката на етапі досудового розслідування?
19. Чи були ознаки того, що обвинуваченій особі відмовляли в доступі до перекладача, якщо вона не розуміла або не розмовляла мовою, якою користувалися правоохоронні органи на стадії досудового розслідування?
20. Чи була обвинувачена особа негайно доставлена до слідчого судді, а якщо ні, то чи була вона звільнена з-під варти до судового розгляду?
Стадія судового розгляду (зверніть увагу, що більшість цих Індикаторів також застосовуються на стадії апеляції)

21. Чи відбувся судовий розгляд справи обвинуваченої особи протягом обґрунтованого терміну?
22. Чи були засідання публічними?
23. Чи був суд, який розглядав справу, незалежним?
24. Чи були ознаки упередженості з боку суддів або суду?
25. Чи була обвинувачена особа присутня на судовому розгляді?
26. Чи мала обвинувачена особа можливість ефективно брати участь в судовому розгляді?
27. Якщо обвинувачена особа не була присутня, чи були ознаки того, що вона була належним чином повідомлена про дату, час і місце засідання?
28. Чи мала обвинувачена особа до адвоката під час судового процесу?
29. Якщо обвинувачена особа не розуміла або не розмовляла мовою, яка використовувалася під час судового розгляду, чи мала вона доступ до перекладача?
30. Чи були ознаки того, що обвинувачена особа не мала достатньо часу та можливостей для підготовки свого захисту?
31. Чи була надана стороні захисту можливість оскаржити достовірність доказів або заперечити їхню допустимість, якщо сторона захисту стверджувала, що вони були зібрані за допомогою методів, подібних до тих, що зазначені в Індикаторах 1-6?
32. Якщо сторона захисту стверджувала, що докази були зібрані за допомогою методів, подібних до тих, що зазначені в Індикаторах 1-6, чи бралася до уваги під час судового розгляду якість цих доказів, зокрема обставини, за яких вони були отримані, і чи не ставлять ці обставини під сумнів надійність або точність цих доказів?
33. Чи були надані стороні захисту під час судового розгляду такі ж можливості, як і стороні обвинувачення?
34. Який вирок було винесено?
35. Чи повідомляли обвинуваченій особі про її право на апеляцію?